GEOADRIA

Neposredno opažanje i kompilacija: istočni Jadran u tekstualnim opisima Andréa Theveta (1554. – 1586.)

Josip Faričić[1]*, Đurđa Šinko-Depierris[2], Tome Marelić[1], Patrick Levačić[2]

[1] Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar, Hrvatska / *University of Zadar, Department of Geography, Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar, Croatia*, e-mail: jfaricic@unizd.hr, tmarelic@unizd.hr, https://orcid.org/0000-0002-8235-1917, https://orcid.org/0000-0002-8829-7704

[2] Sveučilište u Zadru, Odjel za francuske i frankofonske studije, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar, Hrvatska / *University of Zadar, Department of French and Francophone Studies, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23000 Zadar, Croatia,* e-mail: sinko.djurdja@gmail.com, plevacic@unizd.hr

* Dopisni autor / *Corresponding author*

DOI: 10.15291/geoadria.5157

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

Primljeno / *Received*: 15-7-2026

Prihvaćeno / *Accepted*: 17-9-2026

Autori zadržavaju autorska prava nad svojim radom i pravom na objavljivanje bez ograničenja. Rad se licencira pod CC BY licencom što znači da članci mogu biti ponovno korišteni i distribuirani bez ograničenja dokle god je izvorni sadržaj ispravno citiran.

U radu se analiziraju tekstualni opisi hrvatske obale i otoka u trima djelima francuskoga kraljevskog kozmografa Andréa Theveta – Cosmographie de Levant (1554), La Cosmographie universelle (1575) i rukopisnome djelu Le Grand Insulaire et Pilotage (1586). Cilj istraživanja je utvrditi sadržaj i obilježja tih opisa, usporedbom prepoznati kontinuitete, razlike i međusobna preuzimanja te razlučiti podatke utemeljene na autorovu neposrednom opažanju od onih preuzetih iz starijih pisanih i kartografskih izvora. Istraživanje se temelji na povijesnogeografskoj i komparativnoj analizi tekstova, kritičkom vrednovanju geografskih informacija te njihovoj usporedbi s antičkim izvorima i suvremenim povijesno-geografskim spoznajama. Posebna pozornost posvećena je toponimiji, geografskim opisima i odnosu tekstualnoga i kartografskoga sloja Thevetova opusa. Rezultati pokazuju da se u svim djelima isprepliću neposredno opažanje, kompilacija i renesansni kozmografski interpretacijski obrasci, pri čemu se njihovi udjeli razlikuju ovisno o žanru i vremenu nastanka pojedinoga djela. Utvrđena su mnogobrojna doslovna preuzimanja između tekstova, ali i znatne razlike u sadržaju, prostornom

obuhvatu i pouzdanosti pojedinih podataka. Analiza potvrđuje da Le Grand Insulaire et Pilotage nije samo plovidbeni priručnik nego slojevito geografsko djelo koje, zajedno s ostalim Thevetovim djelima, čini vrijedan izvor za istraživanje oblikovanja europske slike istočnoga Jadrana u drugoj polovici 16. stoljeća.

Ključne riječi: André Thevet; povijesna geografija; istočni Jadran; renesansa, kozmografija; izolar

UVOD

Prva desetljeća ranoga novoga vijeka, obilježena renesansom, velikim geografskim otkrićima te intenzivnim prožimanjem znanosti, tehnologije i umjetnosti, doslovno i simbolično proširila su europske horizonte. Taj se intelektualni zamah osobito očitovao u geografiji i kartografiji, disciplinama koje su imale ključnu ulogu u oblikovanju, organizaciji i prijenosu geografskoga znanja. U njima se stvarao složen korpus prostornih spoznaja – od onih lokalne, regionalne i državne razine, primjenjivih u upravljanju prostorom, administraciji, vojsci, pomorstvu i obrazovanju, do kontinentalnih i globalnih predodžbi koje su omogućavale sve cjelovitije razumijevanje tada poznatoga svijeta. U plejadi renesansnih europskih kozmografa i geografa, čiji su istraživački i interpretativni obrasci umnogome počivali na Ptolemejevoj Geografiji, istaknuto mjesto pripada francuskom kraljevskom kozmografu Andréu Thevetu.

Thevet je rođen u Angoulêmeu 1516. godine. Bio je franjevac, a zatim kapelan kraljice Katarine Medici te kraljevski kozmograf posljednjih vladara iz dinastije Valois (Henrika II., Franje II., Karla IX. i Henrika III.). Umro je u Parizu 1592. godine (Lestringant, 1994, 2003). Premda nije stekao formalnu akademsku naobrazbu iz geografije i kartografije, želio je vlastitim radom pridonijeti tada izrazito aktualnom nastojanju da se svijet spozna i prikaže kao prostorna cjelina. U tu je svrhu poduzeo više putovanja: najprije istočnim Sredozemljem, slijedeći tradicionalni hodočasnički itinerar prema Svetoj zemlji, a potom i preko Atlantika, osobito uz obale Brazila, gdje je Francuska nastojala uspostaviti svoju kolonijalnu prisutnost. Međutim, uz vrijedna osobna zapažanja s putovanja često je nekritički kompilirao raznovrsne povijesne i geografske izvore. Zbog takva je pristupa već među suvremenicima stekao reputaciju autora sklonoga pretjerivanju, a nerijetko je bio optuživan i za plagiranje te krivotvorenje izvora (Destombes, 1972; Lestringant, 1991, 2003; Silveira Cardozo, 1944; Tolias, 2007; Van den Abbeele, 1992). Takva je recepcija dugotrajno zasjenila njegov opus, ali ne umanjuje njegovu znanstvenu vrijednost. Naprotiv, podaci koje je Thevet zabilježio o prostorima koje je

osobno posjetio kasnijim su istraživanjima u velikoj mjeri potvrđeni kao vjerodostojni (Lestringant, 1994, 2003).

Istočnojadranski prostor koji danas pripada Hrvatskoj opisan je u trima Thevetovim djelima, nastalima u rasponu od više od tri desetljeća, pripadajući različitim žanrovskim i spoznajnim slojevima. Najraniji je Cosmographie de Levant – Kozmografija Levanta (1554), putopisno-kozmografsko djelo sastavljeno neposredno nakon levantskoga putovanja (1549. – 1554.), u kojem je dojmove s plovidbe Jadranom zabilježio razmjerno svježe (Thevet, 1554; Van den Abbeele, 1992). Slijedi monumentalna dvosveščana La Cosmographie universelle – Svjetska kozmografija (1575), univerzalna kozmografija zamišljena kao francuski odgovor na djela Sebastiana Münstera i Françoisa de Belleforesta, u kojoj je istočnojadranski prostor obrađen u okviru poglavlja o Sklavoniji i Dubrovniku (Lestringant, 1991; Thevet, 1575). Naposljetku, u djelu Le Grand Insulaire et Pilotage – Velikom izolaru i peljaru, rukopisnom priređenom 1586. i nikada tiskanom, hrvatski su otoci i obala opisani i kartografski prikazani.

Ta Thevetova djela pripadaju trima različitim, premda srodnim i međusobno isprepletenim žanrovima geografske kulture renesanse. U ranome novom vijeku geografija je bila shvaćena kao dio kozmografije, a znanje o Zemlji širilo se ponajprije trima vrstama djela – kozmografskim raspravama, kartama (među njima i onima koje su objavljivane u izolarima) te putopisima – koja su međusobno komunicirala i crpila podatke iz triju glavnih izvorišta: antičke baštine, kršćanske tradicije i spoznaja prikupljenih velikim geografskim otkrićima (Cattaneo, 2016; Doré, 2022; Mayhew, 2011). Thevetov se opus gotovo uzorno smješta u taj trokut: Kozmografija Levanta putopisno je djelo kozmografskoga predznaka, Svjetska kozmografija reprezentativna je univerzalna (svjetska) kozmografija, a Veliki izolar i peljar pripada tradiciji izolara (otočnika) i peljara (plovidbenih priručnika). Stoga usporedba hrvatskih opisa u tim trima djelima nije tek usporedba triju tekstova istoga autora, nego i triju žanrovskih obrazaca putem kojih je renesansna Europa spoznavala i predstavljala prostor.

U radu J. Faričića i sur. (2020) analiziran je kartografski sloj Velikog izolara i peljara, i to sedam karata hrvatskih otoka (Krka, Paga, Ugljana i Pašmana, Čiova, Brača, Hvara i Korčule). Te su karte u pogledu kartografike i prikazanih geografskih objekata uspoređene s prikazima istoga prostora u izolarima Giovannija Francesca Camocia, Antonija Milla i Giuseppea Rosaccia. Pokazalo se da su Thevetove karte bitno različite od ostvarenja njegovih suvremenika. One su odraz autorovih osobnih kompetencija, ali i francuskoga uvida u geografsku stvarnost istočnoga Jadrana u renesansi. S obzirom na to da karte u Velikom izolaru i peljaru čine

funkcionalnu cjelinu s tekstom, prirodan je nastavak toga istraživanja usmjeriti pozornost na drugi, dosad nerazmotren sloj – tekst.

Predmet ovoga rada su Thevetovi tekstualni opisi hrvatske obale i otoka u Velikom izolaru i peljaru te njihova usporedba s opisima istoga prostora u Kozmografiji Levanta i Svjetskoj kozmografiji. Cjelina u kojoj su analizirane geografske koordinate je izuzetak što se tiče istraživačkog uzorka jer su uz podatke iz tekstova upotrijebljene i njegove karte iz Velikog izolara i peljara. Ciljevi istraživanja su: (1) utvrditi sadržaj i obilježja Thevetovih opisa istočnojadranskoga otočnog i obalnog prostora u Velikom izolaru i peljaru; (2) usporedbom triju djela prepoznati kontinuitete, doslovna ponavljanja, dopune i proturječja te razlučiti podatke utemeljene na neposrednom opažanju (autopsiji) od onih preuzetih kompilacijom; i (3) ocijeniti geografsku pouzdanost Thevetovih navoda u svjetlu antičkih izvora i suvremenih povijesno-geografskih spoznaja. Koliko je autorima poznato, riječ je o prvom cjelovitom istraživanju Thevetovih tekstualnih opisa istočnoga Jadrana i njihove međusobne usporedbe. Rad je strukturiran tako da nakon pregleda dosadašnjih istraživanja slijedi poglavlje o francuskim putopiscima 16. stoljeća i istočnojadranskome prostoru, kojim se Thevetovo djelo smješta u širi kontekst francuske kulture putovanja, potom prikaz izvora i metoda, a zatim rasprava o opisima pojedinih otoka i obale te zaključna razmatranja.

PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Nakon dugotrajne marginalizacije, uvjetovane prijeporima o pouzdanosti njegovih djela, Thevetov je opus tijekom druge polovice 20. i početkom 21. stoljeća postao predmetom sustavnih istraživanja, ponajprije u francuskoj filološkoj i povijesno-geografskoj literaturi. Središnje mjesto u njima pripada Franku Lestringantu, priređivaču kritičkoga izdanja Cosmographie de Levant (Thevet, 1554/1985) i autoru temeljnih studija o Thevetu kao kozmografu posljednjih francuskih kraljeva iz dinastije Valois (Lestringant, 1991, 2003) te o renesansnom geografskom imaginariju i tradiciji knjiga o otocima (Lestringant, 1994, 2002). Lestringant je izradio i katalog karata Velikoga izolara i peljara (Lestringant, 1984) koji ostaje polazištem za proučavanje toga rukopisa.

Ranije priloge razumijevanju Thevetova djela dali su M. da Silveira Cardozo (1944) i M. Destombes (1972), koji je vrednovao njegov doprinos kartografiji i oceanografiji. Za jadranski je prostor osobito važna studija F. W. Haslucka (1914) o Velikom izolaru i peljaru i Thevetovim putovanjima Levantom, koja osvjetljava nastanak građe nastale na hodočasničkoj ruti duž istočne obale Jadrana. Književno-kritičke i epistemološke aspekte Kozmografije Levanta

razmotrio je G. Van den Abbeele (1992), o Velikom izolaru i peljaru kao ikonografskom djelu 16. stoljeća pisala je E. Dumotier-Sigwalt (2002), a širi kontekst francuske plovidbe prema Levantu u ranome novom vijeku obradio je J. P. Farganel (2006).

Thevetov se Veliki izolar i peljar po vrsti sadržaja umnogome podudara s knjigama o otocima, kartografskim odnosno kozmografskim enciklopedijama otoka koje su bile jedan od najčešćih artefakata geografske kulture ranoga novog vijeka. Premda je taj žanr nastao u Firenci, gdje je Cristoforo Buondelmonti oko 1420. priredio prvo takvo djelo s naslovom Liber insularum Archipelagi, svoj je vrhunac dosegnuo u Veneciji (Tolias, 2007, 2013). U 16. stoljeću došlo je do metodološkog ujednačavanja sadržaja izolara, kojem su pridonijela djela Benedetta Bordonea, Tommasa Porcacchija, Giovannija Francesca Camocia, Giuseppea Rosaccia i drugih (Stouraiti, 2013). Sadržaj i namjenu žanra možda je najjezgrovitije iskazao Rosaccio na naslovnici svojega djela o putu od Venecije do Carigrada i Svete zemlje (Viaggio da Venetia a Constantinopoli…, Venecija, 1606), navodeći da donosi kratke geografske opise gradova, utvrda, luka, zaljeva, otoka, planina, rijeka i mora s pratećim kartama te da je djelo namijenjeno trgovcima, pomorcima i istraživačima geografije.

Premda se po vrsti sadržaja Veliki izolar i peljar svrstava među izolare, Thevetov se opus u cjelini ne može razumjeti bez širega žanrovskoga konteksta kozmografije. Kozmografija je u 16. stoljeću bila krovna disciplina koja je, prema utjecajnoj podjeli Petra Apijana, obuhvaćala tri razine prikaza Zemlje – kozmografiju, geografiju i korografiju – razlikovane prema mjerilu i obuhvatu prikazanoga prostora (Mayhew, 2011). Kao sinteza astronomskih, geografskih i etnografskih spoznaja, kozmografija je nastojala obuhvatiti cjelinu stvorenoga svijeta, oslanjajući se na antičku baštinu (ponajprije Ptolemejevu Geografiju), kršćansku tradiciju i nove spoznaje s prekomorskih putovanja (Baldasso, 2022; Cattaneo, 2016; Milanesi, 1994). Upravo je u drugoj polovici 16. stoljeća taj žanr ušao u razdoblje krize, jer ga je rastući obujam novih, često proturječnih podataka učinio teško održivim kao zaokružene cjeline (Lestringant, 1991, 2003). U tom kontekstu Thevetova se kozmografska epistemologija u novijoj literaturi tumači kao svjesno nedovršena i provizorna, odnosno kao „znanje u prolazu“ koje priznaje promjenjivost i neuhvatljivost svojega predmeta (Frisch, 2014).

Izolari su posljednjih desetljeća čest predmet istraživanja, pri čemu se prati njihov razvoj od Buondelmontijeva rukopisa preko otisnutih djela 16. i 17. stoljeća te ih se tumači ne samo kao osobit oblik kartografsko-tekstualne enciklopedije nego i kao medij oblikovanja predodžbi o Sredozemlju i prekomorskome svijetu (Conley, 1996; Donattini, 1994; Stouraiti, 2013; Tolias, 2013; Turner, 1987; Wilson, 2013). Posebna je pozornost posvećena sadržaju izolara kao

izrazu interesa za sredozemni prostor u okolnostima intenzivnih političkih, vojnih i trgovačkih kontakata te sukoba između Osmanskog Carstva i sredozemnih europskih država tijekom ranoga novog vijeka, kao i informacijskim mrežama koje su omogućavale prikupljanje i širenje spoznaja o prostoru koji je u takvim djelima opisivan i kartografski prikazivan (Coleman, 2024; Coman, 2015). Za istočni je Jadran ta građa sustavno obrađena u nizu radova M. Pavića o plovidbenim rutama i prostornoj percepciji istočnojadranskih otoka u izolarima i drugim geografskim priručnicima ranoga novog vijeka (Pavić, 2000, 2003, 2012, 2013, 2025) i u prilogu o hodočasničkim putovanjima od Venecije do Svete zemlje (Pavić, 2007), zatim u radu A. Kisić (2005) o Camociovu i Rosacciovu izolaru te u radu I. Kljajić i M. Razum (2016) o izolarima Antonija Milla. Najnoviji prilog toj tematici donosi obradu jadranskih otoka u Općem izolaru svih otoka svijeta seviljskoga kozmografa Alonsa de Santa Cruza, rukopisu nastalu sredinom 16. stoljeća (Faričić i Lončar, 2024). Prikazi hrvatskih zemalja na starim kartama objavljenim u izolarima sustavno su obrađeni u temeljnoj hrvatskoj povijesno-kartografskoj literaturi, ponajprije u sintezama M. Markovića (1993) i M. Kozličića (1995).

Treći žanr u koji zadiru Thevetova djela je putopis (franc. récit de voyage), koji se u ranome novom vijeku iz raznorodnih hodočasničkih, diplomatskih i trgovačkih zapisa postupno oblikovao u prepoznatljiv književni i spoznajni oblik (Carey i Jowitt, 2009; Rubiés, 2000, 2016, 2023). U francuskoj kulturi putovanja 16. stoljeća putopis se još nije bio posve osamostalio kao žanr, no upravo su putnici renesanse – za razliku od pukih oponašatelja antičkih uzora – nastojali novim opažanjima dopuniti i, kada je to bilo potrebno, ispraviti i dopuniti naslijeđeno znanje (Wolfzettel, 1996). U tim se zapisima isprepleću empirijsko bilježenje viđenoga, recepcija antičke i biblijske tradicije te osobit renesansni imaginarij prostora (Bacci, 2022; Dimopoulou, 2020). Istočni Jadran u talijanskim i francuskim putopisima 16. stoljeća uglavnom je bio etapa na putu prema Levantu, ali istodobno i prostor susreta, opasnosti i znatiželje (Bakić, 2024). S obzirom na to da Thevetova djela istodobno pripadaju svim trima žanrovima (kozmografiji, izolaru i putopisu), njihovo se gradivo o današnjoj hrvatskoj obali najpotpunije razumije upravo na razmeđi tih tradicija. Općenito se može reći da je žanrovska isprepletenost rezultat činjenice da je putnik 16. stoljeća suradnik znanstvenicima, dok ovi potonji bez ustezanja suprotstavljaju iskustvo putovanja tradicionalnom znanju. U tom okviru Wolfzettel smatra da tu tendenciju u najpotpunijem obliku utjelovljuje André Thevet, kojega su pjesnici Plejade opjevali kao novoga Jazona (Wolfzettel, 1996).

Thevetovi su tekstualni opisi hrvatske obale i otoka u hrvatskoj znanstvenoj literaturi ostali gotovo neistraženi. Njegov opis Hrvatske u djelu Kozmografija Levanta kratko je spomenuo Matković (1882, pp. 76-77, bilješka 2), dok je o Thevetovim opisima današnjeg prostora Hrvatske u djelima Kozmografiji Levanta i Svjetskoj kozmografiji pisala M. Kandido-Rožman u svojem radu o Dalmaciji u francuskim putopisima, uz ostalo spomenuvši ali ne transliterirajući Thevetov zapis hrvatske inačice molitve Oče naš (Kandido-Rožman, 1990). U istom je radu M. Kandido-Rožman spomenula da je A. Thevet napisao poglavlja o Zadru i otoku Čiovu u Velikom izolaru i peljaru, koja su tiskana u djelu Recueil de voyages et documents pour servir a l'histoire de la géographie u Parizu 1890. (Kandido-Rožman, 1990, p. 1172, bilješka 17). No autorica nije dala nikakve detalje o tim poglavljima. Vrlo vjerojatno nije ni imala uvid u originalno Thevetovo rukopisno djelo što se može zaključiti iz činjenice da nije spomenula i druga poglavlja o hrvatskim otocima. Uz navedene radove potrebno je istaknuti da je o Thevetovim opisima dijelova jugoistočne Europe pisala T. Valčić-Bulić (2006; 2007). Rezultati prvoga sustavnijeg istraživanja Thevetova Velikog izolara i peljara objavljeni su u spomenutom radu o Thevetovim kartama hrvatskih otoka (Faričić i sur., 2020), na koji se ovo istraživanje izravno nastavlja.

S obzirom na to da Thevetovi opisi obiluju pozivanjima na antičku i ranokršćansku baštinu, za njihovo je kritičko vrednovanje nužna i šira povijesno-geografska literatura. Klasični okvir percepcije istočnoga Jadrana počiva na Plinijevu djelu Historia naturalis (Čače, 2001; Plinije Stariji, 2004) i Ptolemejevoj Geografiji (Kozličić, 1990a), a relevantni su i mnogi drugi starovjekovni izvori (Kozličić, 1990b). Dakako, mnoga pitanja antičke topografije do danas nisu dobila općeprihvaćeni ili bar zadovoljavajući odgovor, poput identifikacije lokaliteta Stridona, rodnoga mjesta sv. Jeronima (Bulić, 1920; Faričić, 2023; Margetić, 2002; Suić, 1986), o čemu piše i Thevet, poistovjećujući ga sa Sidronom i tako upadajući u zamku pojednostavljene ubikacije na tragu renesansnih inačica Ptolemejeve Pete karte Europe. S ciljem povijesnogeografske kontekstualizacije i identifikacije Thevetovih opisa pojedinih otočnih i obalnih lokaliteta relevantne su pojedine znanstvene monografije, primjerice o Hvaru (Duboković-Nadalini, 1962; Gabelić, 1988), Braču (Cvitanić, 1984) i Pagu (Hilje, 2011), studija o ranosrednjovjekovnim spomenicima na Majsanu (Fisković, 1981) te opće srednjovjekovne i ranonovovjekovne sinteze (Matković, 1882; Raukar, 1997).

IZVORI I METODE

Objekt istraživanja su Thevetovi tekstualni opisi hrvatske obale i otoka u trima njegovim djelima. Težište je na rukopisu Le Grand Insulaire et Pilotage (1586) u kojem su opisani i kartama popraćeni otoci Sredozemnoga, Crnoga mora i Kaspijskoga jezera, među njima i hrvatski otoci (Krk, Pag, Ugljan i Pašman – koje Thevet zajedno imenuje Zadarskim otokom – Čiovo, Brač, Hvar i Korčula) te susjedna obala. Rukopis se čuva u Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits; drugi svezak, u kojem su opisani hrvatski otoci i obala, ima signaturu Français 15453. Rukopis je podijeljen u dva sveska (413 i 230 dvostranih folija) s ukupno 1234 stranice teksta i 87 karata. Dio karata uvezan je uz pripadna poglavlja, dok je dio raspršen po različitim ustanovama ili je izgubljen. Po Thevetovu vlastitom navodu, to djelo je sastavljeno na temelju podataka prikupljenih iz ranijih peljara mnogih autora (Destombes, 1972; Lestringant, 2003). Ti se Thevetovi opisi uspoređuju s tekstom o Istri i Sklavoniji u poglavljima IV. – VII. te spomenom Dubrovnika u poglavlju VIII. u djelu Cosmographie de Levant objavljenom u Lyonu 1554., koje se čuva u Bibliothèque nationale de France, département Réserve des livres rares, signatura RES-G-1410, te s opisima Sklavonije te Dubrovnika i današnje crnogorske obale u poglavljima III. i IIII. (IV.) u drugom tomu djela La Cosmographie universelle, objavljenom u Parizu 1575., koje se čuva u Bibliothèque nationale de France, département Société de Géographie, signatura FOL-SG BON B-2 (2 RES). Korpus analize čine svi dijelovi tih djela u kojima se Thevet izravno ili posredno osvrće na istočnojadranski otočni i obalni prostor (Tab. 1.). Za svako su djelo korištene digitalne preslike izvornika dostupnih u digitalnoj zbirci Bibliothèque nationale de France (Gallica). U usporednoj analizi na Thevetova djela se referira u obliku pokrata: GIP za Le Grand Insulaire et Pilotage, CL za Cosmographie de Levant i CU za La Cosmographie universelle.

Tablica 1. Raspored tekstova koji se odnose na hrvatski prostor u Thevetovim djelima (r – recto; v – verso)
Table 1 *Distribution of texts relating to the Croatian territory in Thevet's works (r – recto; v – verso)*

Tema / *Topic*	**Naslov poglavlja / *Chapter title***	**Stranice / *Pages***
Le Grand Insulaire et Pilotage (1586)		
Pag	*Isle de Pago*	33 r – 34 v
Krk	*Isle de Veggia*	42 r – 43 v
Korčula	*Isle de Cursole*	60 v – 61 v

Tema / *Topic*	**Naslov poglavlja / *Chapter title***	**Stranice / *Pages***
Ugljan i Pašman / *Ugljan and Pašman*	*Isle de Zarre*	65 v – 68 r
Čiovo	*Isle de Bua*	68 v – 69 v
Hvar	*Isle de Liesene*	84 r – 85 r
Brač	*Brazze*	93 r – 93 v
Cosmographie de Levant (1554)		
Sklavonija	*Du païs d'ESCLAVONIE, & antiquitez d'iceluy. CHAP. III.*	777v – 780v
Dubrovnik i jugoistočni Jadran / *Dubrovnik and the southeastern Adriatic*	*De la Seigneurie & ville de Rhagouze, & autres forteresses remarquables, tirant la coste de la marine. CHAP. IIII.*	780v – 783r
La Cosmographie universelle (1575)		
Istra i Sklavonija / *Istra and Slavonia*	*De Istrie & Esclauonie. CHAP. IIII.*	22–24
O vukovima / *On wolves*	*Des Loups qui sont au pais d'Esclauonie. CHAP. V.*	24–27
O preobrazbama / *On transformations*	*Des transformations. CHAP. VI.*	27–29
O medvjedima / *On bears*	*Des Ours. CHAP. VII.*	29–32
Dubrovnik i jugoistočni Jadran / *Dubrovnik and the southeastern Adriatic*	*De l'assaut & combat que nous eumes sur Mer par les Turqs. CHAP. VIII.*	32–34

Istraživanje se metodološki temelji na povijesnogeografskoj analizi oblikovanja slike prostora, komparativnoj analizi geografskih tekstova i kritičkom vrednovanju geografskoga znanja sadržanoga u njima. Polazi se od pretpostavke da Thevetovi opisi istočnojadranskoga prostora nisu tek deskriptivni zapisi, nego slojevite geografske reprezentacije u kojima se isprepliću neposredno opažanje, kompilirani sadržaji iz starijih pisanih i kartografskih izvora te interpretacijski obrasci karakteristični za europsku renesansnu kozmografiju. Budući da je isti prostor analiziran u trima djelima nastalima tijekom gotovo triju desetljeća, istraživanje ima izraženu dijakronijsku dimenziju koja omogućuje praćenje promjena u načinu oblikovanja geografske

slike istočnoga Jadrana, odnosno razvoja autorove geografske percepcije toga prostora. Izuzetak u metodološkom pristupu čini analiza geografskih koordinata u GIP i CL koja je temeljno kvantitativna, sa širim uvidom u prostornu kompoziciju lokaliteta i točnosti njihovih koordinata u tekstu i kartama priloženima u GIP dobivenih nakon njihove implementacije u GIS-okruženje (geografski informacijski sustav).

Nakon prijevoda i kritičkoga čitanja izvornih tekstova izdvojene su njihove temeljne sadržajne sastavnice – prirodnogeografska obilježja, gospodarstvo, informacije o stanovništvu i geografska imena – koje su potom uspoređene prema načelu istoga prostora prikazanoga u trima Thevetovim djelima. Izdvojena su doslovna ponavljanja, podudarnosti, neusklađenosti i komplementarnosti tih triju djela. Citati su navedeni prema hrvatskim prijevodima izvornika, uz skraćenu oznaku djela iz kojega su preuzeti. Takav analitički postupak omogućuje utvrđivanje kontinuiteta i promjena u Thevetovu oblikovanju slike istočnojadranskoga prostora, razlikovanje sadržaja utemeljenih na autorovu neposrednom iskustvu od onih preuzetih kompilacijom te vrednovanje procesa oblikovanja, prijenosa i nadopunjavanja geografskoga znanja u europskom intelektualnom prostoru ranoga novog vijeka. Posebna je pozornost posvećena razlučivanju podataka koji proizlaze iz autorovih putovanja od onih preuzetih iz ranijih pisanih i kartografskih izvora, što je jedno od ključnih metodoloških pitanja u istraživanjima Thevetova opusa (Lestringant, 1991, 2003; Van den Abbeele, 1992). U tom analitičkom okviru osobito mjesto zauzima toponimija, jer geografska imena predstavljaju najpostojaniji sloj geografskih reprezentacija te omogućuju vrednovanje autorova poznavanja prostora, identifikaciju mogućih izvora informacija i rekonstrukciju informacijskih mreža kojima su se geografske spoznaje prenosile među europskim kulturnim i znanstvenim središtima. Zbog toga se geografska pouzdanost pojedinih navoda o položaju, veličini i imenima otoka te o kulturnoj baštini vrednuje usporedbom s antičkim izvorima (Čače, 2001; Plinije Stariji, 2004) i s dosadašnjim povijesnogeografskim spoznajama (Kozličić, 1990a, 1990b, 1995). Tako, primjerice, Thevet u poglavlju o Čiovu navodi toponimski lik Cinchio, uz napomenu da se nekad nazivao Piguncio; lik se može povezati s antičkim Peguntium (Plinije Stariji) odnosno Pituntium (Ptolemej), čiju ubikaciju povjesničari uglavnom vezuju za Podstranu (usp. Čače, 2001; Kozličić, 1990a).

Tekstualni se sloj naposljetku promatra u vezi s kartografskim. Kartometrijska analiza Thevetovih karata hrvatskih otoka – vektorizacija obalne crte te vizualno preklapanje (georeferenciranje) digitalnih preslika sa suvremenom kartografskom podlogom uz Helmertovu ravninsku četveroparametarsku transformaciju – provedena je u komplementarnome radu (Faričić i sur., 2020). Stoga je u ovom radu težište na Thevetovim tekstovima, pri čemu se

rezultati istraživanja dvaju slojeva međusobno nadopunjuju i zajedno omogućuju cjelovitiji uvid u Thevetovu percepciju istočnoga Jadrana u renesansi. Da bi i u ovom radu taj uvid bio cjelovit donose se reprodukcije Thevetovih karta – isječak njegove karte Europe iz 1581. (Sl. 1.) i njegove karte hrvatskih otoka (Sl. 2., Sl. 3.).

Slika 1. A. Thevet, L'Europe et selon qu'elle est de présent divisée, Paris, 1581. – isječak (Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11989)[1]
Figure 1 A. Thevet, L'Europe et selon qu'elle est de présent divisée, Paris, 1581 – detail (Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE D-11989)

[1] U naslovnoj kartuši karte A. Thevet se potpisuje kao kraljevski kozmograf i navodi: *ESTANT l'Europe, tant par ses richesses, q̃ pour estre la plus peuplée de toutes les autres parties de l'vniuers, son nō & description par moy si bien exprimée enmō histoire cosmographiq̃, il ne me restoit pl⁹ qu'à vo⁹ la representer par ceste Carte eōme elle est diuisée de l'Asie vers l'Orient, p̃ le destroit Thracien, & fleuue Tanais, & le reste p̃ les mers Major,Oceane & Mediterranée* (Budući da je Europa, kako po svojem bogatstvu tako i po tome što je naseljenija od svih ostalih dijelova svijeta, te da sam njezino ime i opis već valjano iznio u svojoj Kozmografiji, preostalo mi je jedino prikazati vam je ovom kartom, onakvom kakvom je od Azije prema istoku odijeljena Tračkim tjesnacem i rijekom Tanais, a sa svih ostalih strana omeđena Velikim morem, Oceanom i Sredozemnim morem).

FRANCUSKI PUTOPISCI 16. STOLJEĆA I ISTOČNOJADRANSKI PROSTOR

Thevetovi opisi hrvatske obale i otoka nastali su unutar šire pojave putovanja francuskih istraživača, hodočasnika i diplomata prema Levantu, koja je u 16. stoljeću doživjela nagli uspon. Nakon što su za vladavine Franje I. uspostavljeni diplomatski i trgovački odnosi s Osmanskim Carstvom, otvorila su se „vrata Levanta“ kroz koja su prolazili hodočasnici, glasnici, trgovci i putopisci, a istočna im je obala Jadrana bila uobičajena i, kako se držalo, najsigurnija etapa puta (Matković, 1882; Kandido-Rožman, 1990). Suvremenici su razlikovali četiri puta prema Orijentu – morem, „Sklavonijom“, preko Ugarske i preko Grčke – od kojih se onaj zvan „dubrovačkim“ smatrao najsigurnijim, premda ni pomorski put od Venecije do Dubrovnika nije bio ni osobito ugodan ni lak (Kandido-Rožman, 1990). U pregledu francuskih putopisa kroz Dalmaciju M. Kandido-Rožman (1990) za 16. stoljeće navodi desetak putnika, a među njima Denisa Possota, Jeana Chesneaua, Jacquesa Gassota, Andréa Theveta, Françoisa de Belleforesta, Nicolasa de Nicolaya, Philippea du Fresne-Canayea, Pierrea Lescalopiera, Jeana Palernea i Villamonta. Njihovi zapisi, premda neujednačene vrijednosti, zajedno osvjetljavaju francusku percepciju dalmatinskih gradova i otoka. Većina je tih putnika plovila duž obale zaustavljajući se na istim mjestima, primjerice, u Zadru, Šibeniku, Splitu, Hvaru, Korčuli i Dubrovniku, pa njihovi opisi tvore svojevrstan zajednički itinerar istočnoga Jadrana.

Unutar toga korpusa Thevet zauzima osobito mjesto. Za razliku od većine suvremenika, koji su istočni Jadran opisivali ponajprije kao hodočasnici, on mu pristupa kao kozmograf: ne zadovoljava se samo opisom svetih mjesta i relikvija, nego na temelju vlastitih opažanja i navoda iz starije literature nastoji prikazati geografski položaj, izgled i važnost gradova i otoka, a za mnoge otoke i važnija naselja navodi i njihove geografske koordinate. Već je M. Kandido-Rožman (1990) primijetila da je Thevet među prvim francuskim autorima 16. stoljeća koji je dao opširne opise današnjega hrvatskog priobalja, s posebnim naglaskom na Dubrovnik. Tome treba dodati da je Thevet jedini među francuskim putnicima toga doba dao i kartografske prikaze hrvatskih otoka.

Način na koji Thevet prikazuje prostor treba promatrati u sklopu francuske kulture putovanja i razvoja putopisnoga diskursa 16. stoljeća. Renesansni putopisac, poput književnika svojega doba, stvaralačke uzore traži u antičkim piscima i kartografima, ali se – za razliku od pukoga oponašanja – ne zaustavlja na njihovu naslijeđu, nego ga nastoji dopuniti i ispraviti vlastitim spoznajama i otkrićima (Wolfzettel, 1996). Taj se odnos prema antici u Thevetovim opisima očituje dvojako: izravnim pozivanjem na antičke autoritete (Strabona, Plinija, Ptolemeja) i susretima sa znalcima koji poznaju antičku baštinu. Upravo je na polju geografije

doprinos francuskih putopisa 16. stoljeća bio najznatniji, pa Thevetovi opisi, premda u Velikom izolaru i peljaru zamišljeni kao praktični peljarski priručnik, na mnogim mjestima nadilaze primarno plovidbenu svrhu.

Ondje gdje dokumentarni diskurs prestaje, otvara se prostor osobitoga renesansnog oblikovanja proputovanoga krajolika, a putnik može sebe predstaviti kroz heroiziran narativ. Poseban udio u tome ima mit o Odiseju. Thevet ga u Velikom izolaru i peljaru spominje u kontekstu Male Kefalonije, a kako primjećuje Wolfzettel (1996), čini se da se pritom predstavlja kao Novi Odisej. U Cosmographie de Levant navodi „odvažio sam se na pogibeljno more i bijesne vjetrove kako bih stvari upoznao vlastitim iskustvom." (Thevet 1554 (1985) Cosmographie de Levant, éd. Lestringant 1985: 4). Za renesansni je imaginarij značajan arkadijsko-edenski narativ, odnosno predodžba prirode koja u izobilju rađa plodove bez ljudskoga rada, kakvu primjerice donosi Ronsardovo djelo Les Isles fortunées, objavljeno 1555. godine (Dubois, 1985). Tragovi toga narativa nalaze se i kod Theveta. Premda je u to doba već otkriven Novi svijet, Levant je još dugo ostao „rajem na zemlji", a Jadran tek etapa na putu prema njemu. Putopisi 16. stoljeća i dalje se naslanjaju na dugu hodočasničku tradiciju i mitsko-religioznu kozmografiju (Pederin, 2009). Tako Thevet sukob Hvarana i Turaka zaključuje mišlju da je Bog bio milostiv prema svojemu narodu te da su nevjernici protjerani – opisom koji, uz nepogode što su prethodno zadesile tursku vojsku, podsjeća na srednjovjekovne mirakule. Čini se da Thevet katkad slijedi i Montaigneovo načelo prema kojem maštu treba izbjegavati, ali joj se ne valja odupirati (Dubois, 1985; Vinja, 2007).

Temeljne su odrednice putničkoga diskursa 16. stoljeća spoznaja Drugoga i potvrda vlastitoga ja (franc. connaissance de l'Autre et affirmation de soi) (Wolfzettel, 1996), pri čemu renesansni putnik želi što više doznati o tuđoj kulturi (Pederin, 2009). Thevetove informacijske nedosljednosti mogu se stoga tumačiti dvojako: kao odraz mitsko-religiozne predodžbe prostora svojstvene njegovu vremenu i kao posljedica preširoko, enciklopedijski zamišljene osnove djela koje autor nije uspio ostvariti u planiranom obuhvatu. Za razliku od klasicističkoga putnika 17. stoljeća, koji u predgovoru jasno određuje kojoj znanstvenoj domeni daje prednost i zašto ne može obuhvatiti sve teme, kako to primjerice čini Jacob Spon u svojem putopisu po Italiji, Dalmaciji, Grčkoj i Levantu (Spon, 1679), te tako uspostavlja jasan „dogovor s čitateljem", Thevet takav okvir ne nudi. Naime, u predgovoru putopisa Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant J. Spon ističe da iznosi samo ono što služi geografiji i to „na najtočniji i najvjerniji mogući način", čime unaprijed određuje narav i granice svojega djela (Spon, 1679). Thevetov se pak narativ najbolje razumije unutar razvojnoga procesa francuskoga

putopisnog diskursa, na razmeđu renesansnoga imaginarija i nadolazećega „diskursa reda“ 17. stoljeća (Wolfzettel, 1996), a u širem smislu i unutar spomenute krize kozmografije kao žanra.

THEVETOVI OPISI HRVATSKE OBALE I OTOKA

Izvori podataka

Thevetovi opisi oslanjaju se na tri prepoznatljiva izvorišta znanja svojstvena renesansnoj kozmografiji: antičku baštinu, suvremene pisane i kartografske izvore te vlastita opažanja. Ta se tri sloja u tekstu neprestano prepleću, a njihovo razlučivanje ključno je za vrednovanje pouzdanosti pojedinih navoda.

Thevet uz njemu suvremena imena za mnoge geografske objekte navodi i njihov navodni antički predložak, čime pokazuje ambiciju da naslijeđeno znanje potvrdi i nadopuni. U poglavlju o Korčuli izrijekom se poziva na više antičkih imena otoka: „Otok Korčula kojemu su antički pisci davali različita imena, čas bi ga nazivali Curcura, neki put Melana i naposljetku Corcira Nigra […] da ga se razlikuje od Krfa“ (GIP). U poglavlju o Krku poziva se na Plinija i Strabona pri opisu voda: Krk „su antički pisci nazvali Illyride, kao da je bio jedan od glavnih ilirskih otoka“, a fenomen povremenoga jezera povezuje sa Strabonovim Lugeus palus (GIP). U CL-u se pak Istra opisuje „prema Pliniju, Solinu i Ovidiju“, a ime Ilirika tumači dvojako: „prema Appijanu po sinu Polifema, a prema Eustatiju po Kadmovu sinu Illyriosu“ (CL). U raspravi o vukovima i preobrazbama nižu se reference na Teokrita, Vergilija, Plinija, Solina, Galena, Zoroastera i Horusa, a u onoj o medvjedima na Plinija, Solina, Marcijala i Juvenala (CL). Pri tome Thevet antičke tvrdnje katkad brani retorički: „Zašto bismo sumnjali u ono što su o vuku zapisali Teokrit, Vergilije, Plinije, Solin i mnogi drugi ugledni autori?“ (CL).

Uz antičke pisce Thevet se poziva i na pisana djela njemu suvremenih znanstvenika, kao i na karte. U poglavlju o Krku spominje humanista Jánosa Zsámbokyja, poznatoga po latiniziranom imenu Johannes Sambucus (Sambucus) i njegovu kartu Panonije, na kojoj je otok zabilježen „pod imenom Velger“ (GIP), a opis nestalnoga Cerkniškog jezera gotovo se doslovno podudara s opisom toga hidrografskog objekta Abrahama Oertla (Orteliusa) u francuskome izdanju Theatrum orbis terrarum,[2] premda se na Orteliusa izravno ne referira.

[2] Francuska izdanja Ortelisuova djela pod naslovom *Théatre de l'univers, contenant les cartes de tout le monde* iz 1587. i 1588. dostupna su na portalu Gallica Bibliothèque nationale de France (bez posebne signature). Međutim, karte su u oba primjerka teže čitljive pa je za provjeru toponima dodatno konzultirano i Orteliusovo izdanje *Theatruma* na latinskom jeziku iz 1575. (Montpellier Méditerranée Métropole - Médiathèque centrale Emile Zola, 00815RES).

Međutim, s obzirom na to da je Ortelius u svojem Theatrumu uz vrlo kratke opise Ilirika, Istre te zadarske i šibenske regije objavio karte različitih autora na kojima su ispisana geografska imena koja se pojavljuju u Thevetovim opisima istočne obale Jadrana, to je dodatna potvrda o utjecaju Orteliusa na Thevetov opus. Primjerice, Thevetova Cigola (Lošinj) zasigurno je preuzeta s Laziusove karte Goritiae, Karstii, Chaczeolae, Carniolae, Histriae, Et Windorum Marchae Descrip koju je Ortelius objavio uz stranicu posvećenu tim regijama sjevernoga Jadrana i njegova zaobalja. Isto tako, u imenu Monte maior s karte Histriae tabula Pietra Coppa koju je Ortelius objavio uz kraći tekst o Istri može se prepoznati Thevetov monts d'Arse & de Marone na mjestu Učke. Za Kastriotijeve utvrde na Krku poziva se na vlastito djelo Povijest znamenitih ljudi, a za planetarni ustroj na vlastitu Svjetsku kozmografiju (GIP). Znatan dio građe potječe iz peljara: po vlastitu svjedočanstvu, GIP je sastavljen na temelju „portugalskih, španjolskih, engleskih, francuskih, talijanskih, turskih, arapskih i perzijskih peljara“. Na temelju kompilacije te građe proizlazi iznimno detaljan plovidbeni opis istarske, kvarnerske i sjevernodalmatinske obale. Karte pojedinih otoka Thevet je, kako priznaje, i sam dobio na putovanju: „dok sam bio u gradu Veneciji […] neki Grk Krećanin dao mi je nacrt karte nekoliko otoka toga mora“ (GIP); istu napomenu ponavlja za Brač: karta „mi je data u gradu Veneciji“ (GIP).

Najvrjedniji je sloj onaj koji izravno proizlazi iz Thevetova levantskoga putovanja (1549. – 1554.). CL je gotovo u cijelosti pisan u prvome licu i u obliku itinerara: „Nakon što smo pri polasku iz Venecije ukrcali mnogo dvopeka […] isplovili smo dva sata nakon ponoći“ (CL). Neposredno opažanje se prepoznaje po datumima, osobnim dojmovima i tjelesnim nevoljama: „Ipak sam se teško razbolio, kao i mnogi drugi iz družine, toliko nas je uznemirilo to more, uzburkano i smrdljivo“ (CL). I u CU-u Thevet potvrđuje osobni obilazak: „godine 1547., kad sam krenuo s družinom iz Mletaka, imali smo vjetar po volji da obiđemo uz more gradove koji su podložni Mlečanima“ pri čemu se godina putovanja u dvama djelima razlikuje (1549. u CL-u, 1547. u CU-u). Osobno je posvjedočio i gusarske napade: zaljev Tanarit (vjerojatno se odnosi na Kvarner) „vrlo je dug i širok, gdje gotovo uvijek ima gusara i pirata: i to znam jer sam na vlastitoj koži iskusio […] nekoliko strijela Turaka, koji su nas tri puta napali“ (CU). U GIP-u neposredno opažanje se javlja u anegdotama, primjerice, u epizodi o zatočeništvu na Malti, iz kojega su ga izbavila „dvojica bogatih trgovca s otoka Krka“.

Regionalni okvir: Sklavonija, Dalmacija, Ilirik i Liburnija

U svim trima djelima istočnojadranski prostor Thevet smješta pod krovni horonim Sklavonija (Esclauonie). Njegovu definiciju gotovo je istovjetno formulirao u GIP-u i u CU-u, što je jedan od najjasnijih primjera doslovnoga preuzimanja teksta među djelima. U GIP-u (poglavlje o Pagu) stoji da Sklavonija „danas obuhvaća tri provincije i to onu koja se u užem smislu naziva Sklavonija, a okrenuta je k zapadu, potom Dalmaciju koja leži na jugu i Albaniju koja je cijela okrenuta istoku“, a autor dodaje da pod tim imenom razumije i „hrvatsku Korušku […] Ilirik i teritorij pod upravom zadarskoga kneza (Comté de Zare), Liburniju i Dalmaciju s pučanstvom Dubrovnika“ (GIP). U CU-u pak navodi: „Ovo je područje, koje nazivam Sklavonijom, nekoć bilo obuhvaćeno imenom Ilirija, susjedno Panoniji, a danas obuhvaća tri pokrajine, naime onu koja se vlastito naziva Sklavonijom i koja se pruža prema zapadu; zatim Dalmaciju koja leži na jugu, te Albaniju koja se okreće cijela prema istoku.“

Granice Sklavonije Thevet u obama djelima određuje istovjetno: na istoku rijeka Drina (Drine) „koja teče s one strane Dubrovnika“, na zapadu Raša (Arse) koja je odvaja od Istre, na jugu Jadransko more, a na sjeveru „planine Hrvatske“. Podudara se i mjera: u obama djelima duljina iznosi „sto dvadeset liga“, s tim da u CU-u dodaje i širinu „samo trideset […] od rijeka Jadranskog mora do spomenutih planina Hrvatske“ (CU). Prostorni obuhvat Sklavonije u GIP-u dodatno je usložnjen povezivanjem sa širom Dalmacijom (poglavlje o Čiovu), koja „obuhvaća nekoliko kraljevina i provincija kao što su Koruška, Hrvatska, Ilirik, Zadarsku kneževinu i druge“ te ima „nekih sto dvadeset kopnenih liga“ (GIP) pri čemu se ista brojka pripisuje jednom Sklavoniji, a drugi put Dalmaciji, što upućuje na Thevetovu nekonzistentnost.

Unutar Sklavonije Thevet jasno uočava političku podijeljenost prostora: primorski gradovi pripadaju Mlecima, kopneni su većinom pod Osmanlijama, a „ono što je između Senja i grada Trsta podložno je rimskom kralju“, tj. Habsburgovcima (CU). Dubrovnik pak opisuje kao samostalnu republiku koja plaća danak Turcima, „neovisnu o nikome osim o sebi“ (CU). Ta je dioba (mletačko – osmansko – habsburško – dubrovačka) dosljedna u obama kasnijim djelima i točno odražava stvarnu ranonovovjekovnu fragmentaciju istočnoga Jadrana.

Dakle, Thevet pod imenom Sklavonija ne podrazumijeva srednjovjekovnu ili ranonovovjekovnu Slavoniju u današnjem značenju, odnosno prostornom obuhvatu toga imena, nego široko shvaćenu Sklavoniju, odnosno prostor istočne obale Jadrana s prevladavajućim slavenskim, ponajprije hrvatskim stanovništvom. Thevet, kao i većina francuskih geografa 16. stoljeća, preuzeo je već ustaljenu mletačku geografsku nomenklaturu (i s njom srodna imena u

mnogim drugim državama na Apeninskom poluotoku), pa je njegov oblik Esclavonie zapravo francuska prilagodba mletačkoga, odnosno talijanskoga imena Schiavonia. Dakle, nije riječ o Thevetovoj originalnoj regionalizaciji, nego o prihvaćanju tada prevladavajuće europske geografske nomenklature za istočnojadranski prostor (Čoralić, 2001; Deanović, 1962; Pitteri, 2010). Riječ je o etnogeografskom, a ne političko-teritorijalnom imenu, čije je značenje proizlazilo iz percepcije zajedničkoga kulturnog i jezičnog prostora istočnojadranskoga primorja. U skladu s takvim shvaćanjem, europski geografi, kartografi i putopisci stanovnike toga područja redovito su nazivali Schiavonima, pri čemu to ime ne označava pripadnike jedinstvene političke zajednice, nego slavensko stanovništvo istočne obale Jadrana, ponajviše Hrvate (Čoralić, 2001; Deanović, 1962; Prijatelj Pavičić, 2018). Takvu prostornu definiciju potvrđuje i Giuseppe Rosaccio, koji u izolaru Viaggio da Venetia a Costantinopoli (1606) izričito navodi da se se Schiavonia proteže „dal fiume Arsa fino al fiume Drino“, a da je pritom omeđena Jadranskim morem na jugu i planinama Hrvatske prema sjeveru, dok otoke uz tu obalu naziva Isole della Schiauonia (Pavić, 2000; Rosaccio, 1606), slično kao što je i Alonso de Santa Cruz u Islario general de todas las islas del mundo (Općem izolaru svih otoka svijeta) te iste otoke imenovao kao Yslas junto a la Esclavonia (Faričić i Lončar, 2024). U tom se značenju i Thevetova Esclavonie može razumjeti kao geografska oznaka za hrvatski i susjedni istočnojadranski prostor, a ne kao ime neke određene državne ili upravne cjeline.

Slika 2. Thevetove karte hrvatskih otoka: a) Pag, b) Krk, c) Korčula, d) Zadarski otok (Ugljan i Pašman)
(British Library, K.Top.113.43, K.Top.113.44, K.Top.113.46 i BL, K.Top.113.47)
Figure 2 Thevet's maps of Croatian islands: a) Pag, b) Krk, c) Korčula, and d) Zadar Island (Ugljan and Pašman) (British Library, K.Top.113.43, K.Top.113.44, K.Top.113.46, and K.Top.113.47)

Slika 3. Thevetove karte hrvatskih otoka: e) Čiovo, f) Hvar i g) Brač (British Library, K.Top.113.48, K.Top.113.49, BL, K.Top.113.50)
Figure 3. Thevet's maps of Croatian islands: e) Čiovo, f) Hvar, and g) Brač (British Library, K.Top.113.48, K.Top.113.49, and K.Top.113.50)

Geografske koordinate odabranih geografskih objekata

Za razliku od većine suvremenih izolara, Thevet za veći broj otoka i priobalnih naselja navodi geografske koordinate, dok na kartografskim prikazima otoka priloženim u GIP u okvire karata upisuje koordinate njihovih približnih geometrijskih središta, koje navodi i u tekstu. Izuzetak je njegova karta Ugljana i Pašmana koje je pogrešno prikazao kao jedan „Zadarski otok" i u čijem okviru nije upisao koordinate, iako crtice koje označavaju njegovo središte postoje (Sl. 2d). Vrijednosti geografskih dužina i geografskih širina su, po svoj prilici, iskazane u ptolemejskome sustavu s početnim meridijanom na prostoru Sretnih, odnosno Kanarskih otoka (meridijan kanarskog otoka Ferro koji je stoljećima bio referentan nalazi se 17°40′ zapadno od

Greenwicha), a za otoke redovito navodi i klimatski pojas, paralelu te trajanje najduljega dana, čime se GIP i CU izravno nadovezuju na Ptolemejevu Geografiju. Geografske koordinate su navedene za odabrane geografske objekte u dvama djelima (GIP i CU), dok u CL-u, kao putopisnom djelu, koordinate nisu navedene (Tab. 2.).

Thevet nije dao oznake strana svijeta uz vrijednosti geografskih koordinata za geografsku širinu i geografsku dužinu, očito podrazumijevajući da je riječ o sjevernoj geografskoj širini, dok se geografska dužina u njegovo vrijeme često nije dijelila na zapadni i istočni smjer, već su se vrijednosti iskazivale od 0° do 360° od početnog meridijana u smjeru istoka. Prosječni otklon geografskih dužina lokaliteta u Thevetovim djelima iznosi 25°41' u smjeru istoka, što je oko 1,45 puta veće od razlike geografskih dužina meridijana kroz Kanarske otoke i Greenwich. Međutim, taj je raskorak potpuno razumljiv kada se u obzir uzme Ptolemejev netočan podatak o opsegu velike kružnice Zemlje koji je oko 1,4 puta manji od stvarnog opsega (Berggren i Jones, 2000; Keuning, 1955; Snyder, 1993; Tupikova, 2022). U klasičnoj antici geografske dužine lokaliteta izračunavale su se posredno; iz razlika geografskih dužina počevši od referentnog meridijana, koji je Ptolemej postavio u Aleksandriju. Razlike geografskih dužina izračunavale su se tako da se udaljenosti između lokaliteta po pravcu zapad–istok podijele s opsegom približno srednje paralele između njih, a opsezi paralela dobivali su se s pomoću tablica funkcije tetiva (chorda) velike kružnice (tj. ekvatora ili bilo kojeg meridijana s njegovim antimeridijanom na Zemlji aproksimiranoj na oblik kugle). Izračunane razlike geografskih dužina u odnosu na referentni meridijan ($\Delta\lambda$) u konačnici su se pretvarale u apsolutne iznose geografskih dužina (λ) u odnosu na početni meridijan na krajnjem zapadu ekumene da bi sve imale istočni smjer (Martínek i Létal, 2023; Newton, 1979; Tupikova, 2014, 2022). S obzirom na to da je Ptolemejev pretpostavljeni opseg Zemlje, pa tako i svih paralela, bio manji od stvarnog iznosa – a riječ je o vrijednostima koje se nalaze u nazivniku razlomka – njegove izračunane razlike geografskih dužina su zbog toga nužno postajale značajno netočne, odnosno veće od stvarnih iznosa za oko 1,4 puta.

Tablica 2. Geografske koordinate istočnojadranskih otoka, naselja i hidrografskih objekata u Thevetovim opisima i na Thevetovim kartama (λ – geografska dužina; φ – geografska širina; vrijednosti prema hrvatskim prijevodima izvornika)
Table 2 *Geographical Coordinates of Eastern Adriatic Islands, Settlements, and Hydrographic Features in Thevet's Descriptions and on His Maps (λ – longitude; φ – latitude; values based on Croatian translations of the original texts)*

Lokalitet (Thevetov toponimski lik) / *Location (Thevet's toponymic form)*	**Djelo / *Work***	**λ**	**φ**	**Najdulji dan (uz napomene) / *Longest day (with notes)***
Otok / *Island*				
Krk (*Isle de Veggia*)	GIP karta / *map*	39°30'	45°30'	–
Krk (*Isle de Veggia*)	GIP	45°30′	39°30′	15 h 30 min (zamijenjene su vrijednosti λ i φ) / *(λ and φ values are reversed)*
Pag (*Isle de Pago*)	GIP karta / *map*	40°30'	45°00'	–
Korčula (*Isle de Cursole*)	GIP karta / *map*	43°00′	42°45′	–
Korčula (*Isle de Cursole*)	GIP	43°00′	42°45′	–
Ugljan i Pašman (*Isle de Zarre*)* / *Ugljan and Pašman (Isle de Zarre)**	GIP karta / *map*	[42°00′]	[43°14′]	–
Ugljan i Pašman (*Isle de Zarre*) / *Ugljan and Pašman (Isle de Zarre)*	GIP	49°00′	34°14′	–
Hvar (*Isle de Liesene*)	GIP karta / *map*	43°00′	43°15′	-
Hvar (*Isle de Liesene*)	GIP	43°15′	43°00′	(zamijenjene su vrijednosti λ i φ)
Hvar (*Pharos*)	CU	43°00′	42°45′	15 h
Čiovo (*Isle de Bua*)	GIP karta / *map*	42°30'	44°00'	
Čiovo (*Isle de Bua*)	GIP	44°00′	40°30′	14 h 35 min (φ s karte je unesena u tekst kao λ; λ s karte je vjerojatno unesena kao φ, no s pogreškom u pisanju)
Brač (*Brazze*)	GIP karta / *map*	43°45′	42°30′	-
Brač (*Brazze*)	GIP	43°45′	42°30′	15 h
Rab (*Arbe*)	GIP	41°00′	43°30′	–
Lošinj (*Assorro*)	GIP	36°40′	44°30′	–

Lokalitet (Thevetov toponimski lik) / *Location (Thevet's toponymic form)*	**Djelo / *Work***	**λ**	**φ**	**Najdulji dan (uz napomene) / *Longest day (with notes)***
Mljet (*Melede / Meligene*)	GIP	44°10′	41°20′	–
Naselje / *Settlement*				
Zadar (*Zarre / Jadera*)	GIP	42°00′	43°45′	–
Zadar (*Jader*)	CU	42°00′	43°45′	–
Nin (*None*)	CU	41°30′	44°00′	–
Senj (*Segna / Senia*)	GIP	39°00′	44°40′	15 h 30 min
Senj (*Segna*)	CU	39°00′	45°00′	–
Labin (*Albone / Aluona*)	GIP	36°50′	45°00′	15 h 30 min
Plomin (*Fianona / Flauona*)	GIP	37°00′	44°45′	15 h 25 min
Stinica (*Ortopula / Ortopla*)	GIP	40°00′	44°30′	15 h 30 min
Bakar (*Bocharin / Volcere*)	GIP	38°30′	44°45′	15 h 30 min
Skradin (*Scardone*)	GIP	42°40′	43°20′	15 h 30 min
Split (*Spalate / Exetio*)	GIP	43°40′	43°00′	–
Stridon (*Strigo / Sidrona*)	GIP	43°30′	44°30′	15 h 25 min
Podstrana (*Cinchio / Piguncio*)	GIP	44°00′	42°45′	15 h 25 min
Gabela (*Gabella*)	GIP	44°20′	42°45′	15 h 30 min
Gabela (*Naron / Neretva*)	CU	44°00′	42°20′	–
Kotor (*Cataro / Aseruio*)	GIP	44°45′	42°00′	15 h 30 min
Budva (*Budoa / Bulua*)	GIP	45°00′	41°45′	15 h 25 min
Budva (*Bude*)	CU	45°00′	41°45′	–
Lješ (*Alexio / Lisso*)	GIP	44°45′	41°10′	15 h 30 min
Dubrovnik (*Araguse / Ragouse*)	CU	44°40′	42°20′	–
Ušće rijeke / *River mouth*				
Krka (*Varieche / Cherca*)	GIP	42°20′	43°20′	–
Krka (*Cherca*)	CU	42°20′	43°20′	–
Krka kod Skradina (*Scardona*) / *Krka near Skradin (Scardona)*	CU	42°40′	43°20′	–
*Karta Ugljana i Pašmana ne sadrži koordinate i vrijednosti bliske koordinatama susjednog Zadra su arbitrarno dodane; kompasna ruža na toj karti zarotirana je pogreškom za +90°; detaljnije objašnjenje nalazi se u tekstu. / *The map of Ugljan and Pašman does not contain geographical coordinates. Values approximating the coordinates of nearby Zadar have therefore been added arbitrarily. The compass rose on this map is incorrectly rotated by +90°. A more detailed explanation is provided in the text.*				

Točnost Thevetovih koordinata nije jednostavno odrediti prije svega zbog nekonzistentnosti podataka; ne samo u tekstovima njegovih dvaju djela (GIP i CU), već i unutar samoga GIP-a, u kojem se koordinate otoka u tekstu uvijek ne podudaraju s onima na kartama (Tab. 2.).

Za potrebe ovoga istraživanja, odnosno za pozicioniranje lokaliteta u GIS-okruženju, u slučajevima gdje Thevet navodi dva ili više različitih položaja za isti lokalitet (u različitim tekstovima ili i na kartama i u tekstu), odabrane su koordinate koje su najbliže njihovim stvarnim vrijednostima.

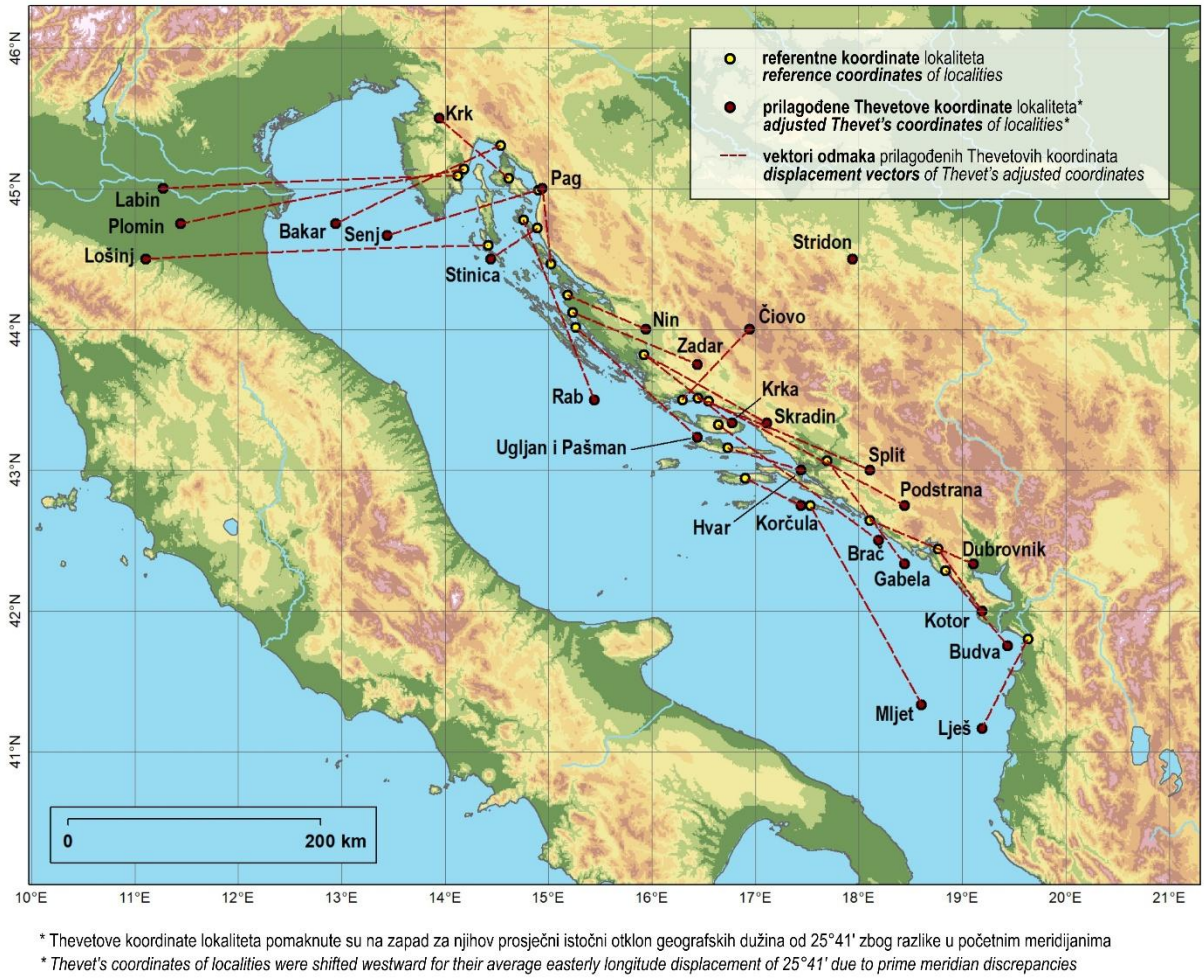
Iako određeni lokaliteti koji su spomenuti u oba djela poput Zadra, ušća rijeke Krke i Budve imaju istovjetne koordinate, postoje i neusklađenosti u slučajevima Senja (geografska širina u GIP i CU različita za 20′) i Gabele ($\lambda = 44°20'$, $\varphi = 42°45'$ u GIP naspram $\lambda = 44°00'$, $\varphi = 42°20'$ u CU). Također, ustanovljeno je i da Thevet nije bio dovoljno pažljiv pri prepisivanju koordinata s karata u tekstualni dio jer je u tri slučaja (otoci Krk, Čiovo i Hvar; vidi Tab. 2.) zamijenio iznose geografskih širina i dužina i u tekst unio manje točne vrijednosti.

Pri upotrebi Ptolemejevih sfernih koordinata, brojčani iznosi geografskih širina i geografskih dužina su za mnogobrojne lokalitete na istočnoj obali Jadrana međusobno vrlo slični, tj. približno koncentrirani oko broja 40. Stoga nije nemoguće da je Thevet – umnogome manje opterećen točnošću prostornih podataka u odnosu na današnje standarde – slučajno zamijenio iznose koordinata, naknadno ne vodeći računa o njihovoj koherentnosti unutar GIP-a kao cjeline.

Izuzev tih slučajeva, postoje dvije iznimke. Jedna je grad Stridon, kojem do sada nije sa sigurnošću utvrđena stvarna (referentna) lokacija, i zbog čega nije moguće naknadno odrediti pogrešku Thevetovih koordinata za taj lokalitet. Druga iznimka je arbitrarno dodavanje koordinata $\lambda = 42°00'$ (E) i $\varphi = 43°14'$ (N) „Zadarskom otoku“, tj. Ugljanu i Pašmanu, čije koordinate u tekstu, kao i kartografski prikaz koji je bez koordinata, obiluju netočnostima. S jedne strane, geografska širina $\varphi = 34°14'$ i korigirana geografska dužina $\lambda = 23°19'$ ($49°00'$ umanjenih za prosječni istočni pomak od $25°41'$) koje Thevet navodi u GIP-u ga pozicioniraju u Sredozemno more, oko 150 km jugozapadno od Krete! Ti iznosi nisu mogli nastati zbog prostornih mjerenja niske točnosti, već je riječ o slučajnoj pogrešci nastaloj zbog nepažnje tijekom upisivanja brojki. S druge strane, karta „Zadarskog otoka“ koja ne sadrži koordinate orijentirana je tako da je istok uz gornji rub karte, no Thevet je na kompasnoj ruži (greškom) smjer sjevera (T; tramontana) upisao u smjer istoka pa je, posljedično, čitava ruža pogrešno zarotirana za +90°. Budući da je u trima spomenutim slučajevima Thevet u tekstu zamijenio neke brojke u koordinatama geografske širine i dužine otoka, moguće je da je bio nepažljiv i u ovom slučaju, zbog čega su, radi određivanja točnosti koordinata Ugljanu i Pašmanu arbitrarno određene koordinate bliske Thevetovim koordinatama za Zadar.

Nakon što su lokalitetima i otocima određene i suvremene referentne i Thevetove koordinate, može im se korigirati prosječni istočni otklon, pozicionirati ih u GIS-okruženju i izračunati prosječnu točnost geografskih širina i korigiranih geografskih dužina (Marelić, 2025). Stvarni raspon geografskih dužina između krajnjih lokaliteta (između Lješa na istoku i Labina na zapadu) iznosi 5°31', a geografskih širina (između Bakra na sjeveru i Lješa na jugu) 3°30'. Prema Thevetovim podacima, raspon geografskih dužina je 8°19', dakle veći za gotovo tri stupnja, dok je raspon geografskih širina 4°19', tj. veći za oko pola stupnja. Kada se te razlike pretvore u kilometre uzduž približne srednje paralele Jadranskog mora $\varphi = 42°40'$ i meridijana pri aproksimaciji Zemlje na kuglu polumjera 6 371 km, Thevetov obuhvat po pravcu istok–zapad i sjever–jug veći su od stvarnih vrijednosti za 229 km, odnosno 91 km.[3] Te vrijednosti proizlaze iz iznimno niske prosječne točnosti njegovih podataka o geografskim dužinama od 1°10', odnosno 93,7 km, dok je prosječna pogreška geografskih širina 0°31', odnosno 56,7 km. Valja istaknuti i razlike u smjerovima pogrešaka gdje je vidljivo da na sjevernom dijelu Jadrana pogreške geografskih dužina imaju zapadni odmak, a na srednjem i južnom dijelu istočni, dok su geografske širine na sjevernom dijelu razmjerno točne, a na južnom poprimaju izrazitiji odmak u smjeru juga (Sl. 4.). Riječ je o distribuciji pogrešaka svojstvenoj koordinatama iz Ptolemejeve Geografije, a koje su i nakon Thevetova djelovanja bile uobičajene na geografskim kartama s obzirom na to da se geografske dužine moglo odrediti s visokom točnošću tek od šireg uvođenja kronometra krajem 18. stoljeća. Neke od geografskih karata Jadranskog mora i okolnog prostora s geografskim dužinama ukorijenjenima u ptolemejskoj tradiciji izradili su, primjerice, Giacomo Gastaldi 1570. i Vincenzo Maria Coronelli 1688. godine. S druge strane, prikazi prostora na tiskanim pomorskim kartama iz toga razdoblja bili su preslikavani s rukopisnih portulanskih karata te su bili vizualno „komprimiraniji“ od prikaza na geografskih karata, no sadržavali su znatno točnije vrijednosti geografskih dužina po čitavom polju karte (Marelić, 2023).

[3] Pri aproksimaciji Zemlje na kuglu radijusa 6371 km, duljina luka od 1° uzduž paralele 42°40' iznosi 81,7 km a uzduž meridijana 111,1 km. To znači da je stvarni prosječni obuhvat po pravcu istok–zapad 450 km, a Thevetov 679 km, dok je stvarni obuhvat po pravcu sjever–jug 389 km, a Thevetov 480 km.

* Thevetove koordinate lokaliteta pomaknute su na zapad za njihov prosječni istočni otklon geografskih dužina od 25°41' zbog razlike u početnim meridijanima
** Thevet's coordinates of localities were shifted westward for their average easterly longitude displacement of 25°41' due to prime meridian discrepancies*

Slika 4. Položaj Thevetovih koordinata lokaliteta naspram njihovih stvarnih (referentnih) vrijednosti. Geografske dužine Thevetovih koordinata korigirane su tako da su pomaknute zapadno za iznos njihova prosječnoga istočnog otklona od 25°41'

Figure 4 *Locations derived from Thevet's coordinates compared with their actual (reference) positions. Thevet's longitudes were corrected by shifting them westward by their mean eastward deviation of 25°41'.*

Izvor / *Source*: Marine Regions (Claus i sur., 2017); digitalni model visina EU-DEM, verzija 1.1 (European Environment Agency, 2016) / *Marine Regions (Claus et al., 2017); EU-DEM digital elevation model, version 1.1 (European Environment Agency, 2016).*

Thevetovi podaci o trajanju najduljeg dana (odnosno obdanice između izlaska i zalaska Sunca) u godini u pojedinim točkama u skladu su s njegovim podacima o geografskim širinama. Naime, najdulji dan neke točke na sjevernoj hemisferi nastupa u vrijeme ljetnoga solsticija kada je najveća vrijednost Sunčeve deklinacije (tada je jednaka kutu koji zatvaraju ravnina ekvatora i ravnina ekliptike), a koji kalendarski najčešće pada 21. lipnja. Ako se zanemare refrakcija i prividni promjer Sunca (što se u Thevetovo vrijeme nije opažalo) astronomski račun temelji se

na vrijednosti geografske širine kao ključne varijable te vrijednosti Sunčeve deklinacije koja je posljedica nagiba Zemljine osi na ravninu ekliptike:

$$D = (2 \div 15°) \times \arccos(-\tan\varphi \times \tan\delta),$$

pri čemu je D duljina dana, φ geografska širina, a δ Sunčeva deklinacija (Meeus, 1998). Na geografskoj širini od 45° pri Sunčevoj deklinaciji od 23°27' vrijednost najdulje obdanice (od izlaska do zalaska Sunca u danu u kojem se opaža ljetni solsticij) iznosi 15 h i 40 min pa su Thevetove vrijednosti relativno točne.

Uz nedosljednost i nepodudarnost u bilježenju geografskih koordinata, u Thevetovim tekstovima često nema ni logičnoga geografskog slijeda u opisima pojedinih dijelova Istre, Kvarnera i Dalmacije. Tijek izlaganja često ima iznenadne digresije, kao i povratak s tih digresija pa nije lako pratiti tijek misli u smislu nekoga geografskog redoslijeda. Opisi hrvatskih otoka u GIP-u prate raspored koji nije u vezi ni s kakvom geografskom logikom: Pag, Krk, Korčula, Zadarski otok (Ugljan i Pašman), Čiovo, Hvar i Brač. Ni unutar tih opisa ne nedostaje „izleta" u prostorne cjeline kojima ti otoci ne pripadaju pa je misaono putovanje složenije negoli je zbrka izazvana pogrešnim geografskim koordinatama. Dok u poglavlju o otoku Pagu piše o prostoru između Paga i otočića Arkanđela (zapadno od Trogira), u poglavlju o Krku nabraja mnoge veće otoke od Krka do Dubrovnika, a u poglavlju o Korčuli uz opis toga otoka i spomen susjednih otoka i otočića zaključuje opis Dalmacije („Napuštam zemlje i pokrajine koje završavaju u tome Mletačkom zaljevu kao što je Dalmacija, koju je većim dijelom privolio na kršćanstvo sveti Jeronim, rodom iz toga kraja, a umro u Betlehemu, kao što sam vidio i spoznao posjetom njegova groba koji postoji još i danas"), nabraja zemlje srednje i istočne Europe pa se opet vraća na opis obale od Boke kotorske do Moreje (Peloponeza). U poglavlju o Čiovu uz opis trogirskoga i splitskoga kraja definira prostorni obuhvat Sklavonije i daje geografske koordinate za velik broj naselja na cijeloj istočnoj obali Jadrana, u poglavlju o otoku Hvaru zadržava se na opisu toga otoka i spomenu susjednih otoka, dok se u poglavlju o otoku Braču nakon opisa toga otoka ponovno vraća na Zadar i plovidbenu rutu od Zadra do Splita.

Thevetov prikaz prirodno-geografskih obilježja

Thevet ističe vertikalnu raščlanjenost reljefa istočnojadranskih otoka i obale: „Ovi su krajevi jako brdoviti, poglavito u pokrajini Koruškoj, Hrvatskoj i drugim obližnjim predjelima Dalmacije, koje su Mlečani uzurpirali" (GIP). Pag je „dosta brdovit", Krk „na nekim mjestima visok, a na nekima nizak", a Čiovo „toliko gorovit ili gorovitiji od bilo kojeg drugog otoka Jadranskoga mora" (GIP). U CU-u cijela je Sklavonija „sva brdovita, osobito Koruška", a za

Trogir navodi da mu je „zemlja najbrdovitija u cijeloj Dalmaciji“ (CU), upućujući očito na Kozjak koji sa zaobalne strane dominira krajolikom. Reljef obale opisuje i funkcionalno, iz peljarske perspektive. U poglavlju o Krku piše: „Zemlja je na nekim mjestima visoka, a na nekima niska, dok u more ulazi više rtova i poluotoka gdje su se mnogo puta brojni kapetani i mornari prevarili procijenivši da su našli otoke“, dok u poglavlju o Korčuli upozorava pomorce na reljef na prilazu Lastovu „uz koje je dosta teško pristati jer je opkoljen i okružen malim otočićima i vrlo opasnim grebenima“ (GIP).

Thevet navodi i hidrografske podatke. Uz spomen rijeka (Raša, Rječina, Krka, Cetina, Žrnovnica, Neretva, Drim, Trebišnjica) Thevet opisuje i dva istaknuta prirodna fenomena. Prvi je nestalno Cerkniško jezero, opisano u poglavlju o Krku s neuobičajenom pozornošću: „Kada se te jame toliko napune vodom da je više ne mogu sadržavati […] one je izlijevaju u tako velikoj količini i tolikom brzinom da čovjek na konju […] jedva bi mogao bježati dostatno brzo da se zaštiti od bujice tih voda […] Nakon što se jezero isuši, žanje se ono što je bilo posijano, zatim se iznova sije prije nego što se vrati poplava“ (GIP). Drugi je fenomen tema termalnih izvora. Thevet vjeruje da ih je nekoć bilo i na Krku, ali su presušili „kako se otok naseljavao […] i obrađivao“ te odbacuje suvremene priče o „kipućem vrelu“ u Baškoj kao izmišljene (GIP). Thevet ipak ne poznaje dobro hidrografski sustav istočnoga Jadrana pa tako u CU-u pod dva različita imena i s različitim geografskim koordinatama navodi rijeku Krku (jednom pod imenima Cherca i Varieche, a drugi put kao Scardona), a za ponornicu Trebišnjicu pogrešno navodi da ima ušće u blizini Stona (CU).

Thevetovi opisi vegetacije najčešće su u službi arkadijsko-edenskoga narativa izobilja. Pag ima „jako lijepih voćaka i drugih stabala, bogatog polja za sjetvu i uzgoj žitarica i ostalih pogodnosti“, Krk je „jako zasađen stablima“, Čiovo je usprkos planinama „plodan pšenicom, drvom i dobrom ispašom“, a uz Split se prostire „obližnje polje prepuno voćaka“ (GIP). Najdetaljniji je opis biljnog pokrova Brača, gdje se pojedine biljne vrste povezuju s kakvoćom mesa koza i ovaca, „u poljima vidite i osjećate miris ružmarina, kadulje, majčine dušice, divljeg mažurana i ostalih trava koje se zelene u svako doba godine; sve to doprinosi da je tu najbolje meso na svijetu“ (GIP). Pri opisu otoka Hvara navodi: „Nije toliko neplodan kao što su mnogi pogrešno htjeli kazati da ne proizvodi nikoje žitarice, što je bezočna budalaština jer premda je jako gorovit ispaša je na nekim mjestima jako dobra da nahrani više vrsta stoke“ (GIP).

Životinjski svijet Thevet obrađuje na dvjema razinama. Na obali i otocima bilježi stoku i ptice: Murter je „nastanjen pticama i životinjama“, a Brač je poznat po kopcima („iznad su gore koje se nazivaju po imenima kobaca jer prehranjuju takve ptice“, GIP). U zaleđu Sklavonije

težište je na krupnoj divljači – vukovima i medvjedima – kojima su u CL-u posvećena čak tri poglavlja, a u CU-u opširan ekskurs. Vukova je, tvrdi, „više nego u ijednoj regiji koju sam ikad vidio“, a medvjede love „kopajući jame“ (CU). Thevet zoološko opažanje spaja s antičkom i pučkom predajom, posebno u pogledu likantroprije, tj. pučkoga vjerovanja o pretvaranju ljudi u vukodlake u dinaridskom prostoru.

Thevetov opis gospodarskih obilježja

Thevetova slika gospodarstva nije ujednačena: za neke otoke daje konkretne podatke, za druge tek arkadijsku formulu izobilja bez spomena djelatnosti. Za Brač, primjerice, navodi plodnost i stoku, no o gospodarskim djelatnostima otoka ne navodi ništa. S druge strane, za Korčulu i Zadar gospodarski opis je konkretan.

Što se tiče poljoprivrede Thevet najčešće spominje žitarice, vinovu lozu, masline i voće. Stanovnici otoka Krka „imaju žita, vina i drugih pogodnosti dostatno za svoje potrebe“, otok Rab je „bogat dobrom ispašom i jako naseljen“, ravnica oko staroga Zadra (Ravni kotari) rodna je „dobrom pšenicom koja raste po brežuljcima“, a Čiovo daje „pšenicu, drvo i dobru ispašu“ (GIP). Korčulani su „jako predani poljodjelstvu i poglavito vrtlarstvu u čemu umnogome uživaju“ (GIP). Za Mljet u CU-u se navodi da je „plodan dobrim vinogradima, maslinovim uljem, travama i drugim pogodnostima“, a Hvar CU opisuje kao „vrlo bogat i dobro naseljen“ (CU). Ratarstvo je katkad vezano za osobit ritam – sjetvu i žetvu prilagođenu nestalnome Cerkniškom jezeru (GIP).

Ribarstvo je najizrazitije opisano uz Cerkniško jezero, gdje se pri povlačenju vode „počnu loviti“ ribe, i to „ne samo radi užitka nego i velike koristi jer kada se te ribe posole, nosi ih se prodati u velikim količinama u susjedne krajeve“ (GIP). Za otoke i jadransku obalu Thevet ribarstvo spominje tek usputno (npr. ribari kod Karlobaga u CU-u), premda spomenom mnogobrojnih uvala i sidrišta svjedoči o aktivnom pomorskome životu.

Osobit gospodarski motiv u Thevetovu GIP-u je trgovina pticama grabljivicama s Brača, koje se izvoze daleko izvan Sklavonije: „Rečeno mi je da tu dolaze kupovati te ptice i dosta dalje od Sclavonije, iz Transilvanije i drugih krajeva kako bi ih darovali turskom vladaru i njegovim pašama“ (GIP). U CU-u se spominje trgovina krznom ulovljenih životinja: medvjeđe kože „su na cijeni među trgovcima, i od njih se pravi velika trgovina“ (CU).

Trgovina je, uz pomorstvo, po Thevetu, najistaknutija gospodarska grana Sklavonije. Opisujući Korčulu navodi da „biskupsko sjedište, ima mnogo crkava i vrlo lijepih kuća u kojima stanuju trgovci koji su jako bogati i koji trguju po raznim krajevima Grčke, Albanije i Italije,

imaju jako lijepe lađe i brodovlje na kojima često idu u egipatsku Aleksandriju, u Tripoli i Bejrut u Siriji te ponekad u Carigrad“ (GIP). Zadrani su „imućni, koliko zbog trgovanja toliko i obilja stoke“ (GIP). U CU-u stanovnici Sklavonije su „obrtnici, bave se poljoprivredom i trgovinom morem: osobito oni iz Dubrovnika, koji odlazeći na Levant, trguju više tkaninama nego ičim drugim“ (CU). Murter je mjesto gdje „se uveliko trguje slatkim vinom i uljem“ (GIP). Thevet posebno ističe gospodarski prosperitet Dubrovnika. Ističe da je taj grad „nevjerojatno bogat“, a njegovi se građani „brinu samo o tome da povećaju svoju državu i bogatstvo“ (CU).

Pomorstvo je funkcionalna okosnica GIP-a kao peljara. Uz gotovo svaku dionicu Thevet navodi udaljenosti (u morskim ligama i nautičkim miljama), dubine (u hvatima), obilježja morskoga dna, položaje sidrišta i lučica te opasnosti od grebena i vjetrova. Reprezentativan je primjer iz poglavlja o Pagu, gdje autor izrijekom obrazlaže svrhu opisa: „Sa zadovoljstvom sam vam htio opisati tu plovidbenu rutu […] da olakšam dobrim peljarima i novim pomorcima kako bi se čuvali od opasnosti u kojima često stradaju i u kojima je nekoć stradalo više velikih i srednjih plovila“ (GIP). Thevet razlikuje tipove sidrišta i luka te upozorava na „čudesno prevrtljive“ vjetrove Kvarnera, očito se referirajući na nepredvidljivu, odnosno mahovitu buru. U kratkom opisu otoka Raba navodi: „Ima vrlo lijepe luke u kojima je dobro usidriti se, istina treba često spuštati jedra iz straha da vas ne iznenadi nagli udar jakoga vjetra jer su ovdje vjetrovi čudesno prevrtljivi i nadasve opasni za mala plovila“ (GIP). Daje i precizne upute za sidrenje pa tako u poglavlju o Korčuli ističe sidrište između toga otoka i otočića Majsana, ali dodaje da je to „dobra luka za sve vrste plovila, dati ćeš pramce na rt i držat ćeš kratka sidra jer je luka široka i dno joj je grubo i vrlo veliko, a ispod vode je pličina“ (GIP). Uz pomorstvo veže i liburnsku pomorsku baštinu, u CU-u podsjeća da su Rimljani „najlakše brodove nazivali liburnama, praveći slične onima naroda Sklavonije“.

Thevet pokazuje zanimanje i za političke prilike koje imaju utjecaj na društveno-gospodarski razvoj. Za Zadar opisuje trogodišnju izmjenu potestata, kamerlenga i kapetana tvrđava (GIP; CU), a za Dubrovnik razrađuje mjesečnu izmjenu kneza, Vijeće umoljenih (Pregadi), Malo i Veliko vijeće te svakodnevni izbor kapetana ždrijebom (CU). Za Hvar bilježi staleški sukob plemića i pučana. Otok „podijeljen na dva sloja […] toliko odvojeni da se ponekad stranke iznenada dignu jedna protiv druge“ (GIP), što je zasigurno povezano s ustankom hvarskih pučana. U opisu šibenskoga kraja navodi blizinu osmanskih posjeda i opasnost od osmanlijskih osvajanja i pljački, a „to je razlog zašto je ravnica posve pusta, noseći se s prokletstvom susjedstva tih obrezanika“ (GIP).

Stanovništvo: etnička pripadnost te etnografske i jezične posebnosti

Stanovnike istočnoga Jadrana Thevet naziva Sklavonima (Esclauons) i izrijekom ih povezuje sa širom slavenskom zajednicom. U CU-u tumači da „Sklavon" dolazi „od nekog sjevernog naroda, s krajeva Češke" te da isti jezik govore „Česi, Poljaci, Bugari, Rusi i oni iz Bosne" (CU). Zadrane pritom razlikuje kao istaknute među „ostalim Sklavonima" (GIP).

U CL-u i CU-u Thevet donosi razmjerno ujednačen etnografski portret: Slaveni su „ljudi visoka stasa […] vrlo bijele puti, i tako savršeno građeni da se ne može poželjeti ljepšeg čovjeka" (CU), a njihovu visinu pripisuje hladnoj klimi i prehrani. U CL-u toj slici dodaje i porok: „veoma su skloni proždrljivosti i pijanstvu, zbog čega im se katkada […] pričinja da vide dva predmeta umjesto jednoga" (CL). Ženama pripisuje niži stas i umjerenost: „lakše su odjevene i ne opijaju se tako lako" (CL). Hrabrost Sklavona ističe kao trajno obilježje: „narod tako hrabar da su se rimski carevi koji su ih pobijedili ponosili titulom Ilirskih" (CU), zbog čega ih Turci rado uzimaju za janjičare.

Odijevanje Thevet povezuje s klimom i staležom. Zbog hladnoće i obilja divljači Sklavoni se „odijevaju u krzna" vukova, medvjeda i drugih životinja (CL; CU). Zadrani se pak izdvajaju raskošju: „Odijevaju se raskošnije od ostalih Hrvata, osim onih iz Dubrovnika" (GIP; gotovo istovjetno i u CU-u). Stanovnici otoka Krka se „odijevaju na isti način kao i oni na kopnu" (GIP).

Prehrana se spominje uz stočarstvo i uz lov (meso vukova i medvjeda u CU-u). U poglavlju o Hvaru Thevet umeće cijelu digresiju o umjerenosti u jelu, potkrijepljenu Hipokratom i dugovječnim Demetrijem: „kada ste u društvu treba jesti da se živi, a ne živjeti da se jede" (GIP).

Jeziku istočnojadranskoga stanovništva Thevet posvećuje veliku pozornost, posebno u CU-u, gdje donosi i transliteriranu hrvatsku inačicu molitava Očenaš i Zdravo Marijo, uz napomenu da se stanovnici mole „na svom narodnom jeziku, a ne na latinskom" (CU):

„OTSSE NASS, KI YESSI NA NEBESSI, SSVETISSE IME TVOIE:
PRIDI KRALYEVSSTVO TVOIE. BVDI VOLIA TVOIA, KAKO NA NEBV I
NA ZEMLII. KRVHA NASSEGA SSAGDANIEGA DAI NAMGA DANASS, I
ODPVSCIAINAM DVGHE NASSE, KAKO I MI ODPVSCIANO DVSVIKON
NASSIIM, I NEPELIAI NATS V NAPAST, DA IZBAVI NATS OD
NEPRIAZNI, AMEN.

ZDRAVA MARIO MILOSTI PVNA, GOSPODIN STOBOM BLASENA TIMEV
SENAMI, I BLASEN TSAD VTROBE TVOYE IESVS KRISTVS.
SVETA DIVO MARIO, MAIKO BOSIA, MOLI ZANATS GRISNICHE TSADA.
I V VRIME SMERTI NASSE, AMEN."

Taj je zapis dragocjeno svjedočanstvo o hrvatskome čakavskom govoru viđenu očima francuskoga kozmografa. Jezik slavenskoga (hrvatskoga) stanovništva istočne obale Jadrana ujedno prepoznaje kao lingua franca slavenskoga dijela Europe: „ovaj jezik je najpotrebniji […] onome tko želi putovati po čitavom Levantu i sjevernim zemljama […] jer Česi, Poljaci, Bugari, Rusi i oni iz Bosne govore istim jezikom kao i Sklavoni", pa ga „mletački gospodari daju da ga njihova djeca uče" (CU). Thevetova tvrdnja da hrvatski jezik razumiju svi Slaveni nije osamljena ni neobična, nego odražava uvjerenje koje je u europskim humanističkim i crkvenim krugovima 16. i 17. stoljeća bilo široko raširenо: da svi Slaveni govore jednim jezikom koji se od naroda do naroda razlikuje samo dijalektalno te da je upravo idiom dalmatinskih Hrvata njegov najstariji, najčistiji i najljepši oblik. Gotovo istodobno s Thevetom poljski kardinal Stanislav Hosius u raspravi De sacro vernaculo legendo (1573) tvrdio je da jedva da ima jezika pod suncem koji je raširenији od slavenskoga, jer njime govori više od četvrtine Europe – Česi, Moravci, Kašubi, Rusi, Dalmatinci, Bošnjaci, Hrvati, Bugari i Srbi – te da je lingua Sclavorum aut Dalmatarum znatno ljepša i od poljskoga, zbog čega bi upravo na nju trebalo prevoditi molitve i sveta čitanja (Krasić, 1997). Isto je uvjerenje imalo i praktične posljedice: na anketu koju je 1599. vrhovni poglavar Družbe Isusove Claudio Acquaviva razaslao rektorima isusovačkih kolegija o tome koji bi se slavenski jezik trebao predavati na Rimskom kolegiju, slovački isusovac i poliglot Teofil Kristek odgovorio je da to treba biti hrvatski (lingua croatica), obrazlažući to time da se njime govori u svim krajevima pod turskom vlašću, i to ne samo u puku nego i među učenim ljudima i diplomatima, da je on „majka i korijen" ostalih slavenskih jezika, da mu je izgovor najljepši te da je najbliži staroslavenskomu uzoru (Krasić, 2009). Iste godine u Rimu je osnovana Akademija ilirskoga jezika, a dekretima Grgura XV. (6. prosinca 1622.) i Urbana VIII. (16. listopada 1623.) učenje „ilirskoga" propisano je na najuglednijim europskim sveučilištima, od Bologne i Padove do Pariza, Beča i Salamance (Krasić, 1997, 2009), što jasno pokazuje da Thevetova formulacija pripada istomu, tada posve uobičajenomu, europskom viđenju hrvatskoga jezika.

U CL-u je ocjena jezika Sklavona manje laskava. Po Thevetu, jezik je „vrlo grub i težak za razumijevanje" (CL). Za Dubrovčane u CU-u bilježi da „pokušavaju govoriti talijanski, ali

vrlo pokvareno, zbog barbarstva svog jezika“ (CU). Zabilježena je i pokoja pojedinačna riječ, npr. naziv za medvjede Mieduechi (CU), što je vjerojatno pogrešna grafija u pripremi za tisak nastala iskrivljenim pisanjem riječi medvjedi.

Superlativi i osobita isticanja lokaliteta

Za Thevetov stil karakteristično je naglašavanje iznimnosti pojedinih mjesta, često u obliku superlativa koji pripadaju arkadijsko-edenskome imaginariju. Pišući o Korčuli Thevet navodi: „Uostalom, na tome korčulanskome otoku najbolji je zrak na svijetu, stanovnici su tu dobrostivi i pristupačni“ (GIP). Slično ističe i Brač na kojemu je „zrak blagotvoran“, a meso domaćih životinja „najbolje na svijetu“ (GIP). Posebno su ga se dojmili Zadrani, kojima Thevet pripisuje osobitu, gotovo jedinstvenu vrlinu: „Veliko im je zadovoljstvo milovati strance i pokazati im svoju imovinu, posjedujući u sebi ne znam koju naivnu dobrotu koja se ne nalazi ni u jednoj drugoj naciji osobito pomorskoj“ (GIP; gotovo istovjetno i u CU-u).

Superlativima obiluje i opis kopna: iza Korčule prostire se „najljepša zemlja u Europi“ (GIP), Šibenik ima „najljepšu i najveću luku u cijelom kraju“ (CU), a Dubrovnik je grad „neovisan o nikome osim o sebi“ i „nevjerojatno bogat“ (CU). Ta isticanja nisu tek ukras: ona odražavaju renesansnu predodžbu Levanta kao „raja na zemlji“ i istodobno pojačavaju retoričku uvjerljivost Thevetova svjedočanstva.

Digresije o astronomiji i astrologiji

Kao kozmograf, Thevet u peljarski i korografski tekst umeće i astronomsko-astrološke ekskurse, opravdavajući ih korisnošću za pomorce. Najopsežniji je onaj na kraju poglavlja o Pagu, u kojem najavljuje da će „opisati redom gibanje planeta […] koje će moći poslužiti novim peljarima“ (GIP) i potom navodi ophodna vremena Mjeseca i planeta, ustroj nebeskih sfera te ulazak Sunca u pojedine zodijačke znakove, i to po julijanskom kalendaru prije reforme koju je proveo papa Grgur XIII.: „U jedanaestom danu ožujka Sunce ulazi u znak Ovna. U desetom danu travnja Sunce ulazi u znak Bika […] Svi su ti znakovi od trideset stupnjeva pojedinačno, kojih je ukupno tristo šezdeset“ (GIP).

Tom astronomskom aparatu Thevet pridružuje i astrološku interpretaciju: iz gibanja planeta „proizlazi toliko različitih djelovanja […] uzrokujući sad sušu sad vlažnost, čas glad čas smrtnost, rat i bolesti ovisno o položajima i blizini jednih i drugih“ (GIP). Zaključuje praktičnim računom vremena (mjeseci, tjedni, sati, plime i mijene Mjeseca u godini) koji peljar

mora znati „ako u budućnosti žele biti cijenjeni kao savršeni peljari i moreplovci“ (GIP). Astronomska logika prisutna je i u koordinatnome aparatu. Navođenje klime, paralele i trajanja najduljega dana za svaki otok (v. Tab. 2) izravna je primjena Ptolemejeva sustava klimata. Time GIP, premda zamišljen kao praktični peljar, na tim mjestima otkriva i kozmografsko obilježje.

Ponavljanja, podudarnosti, neusklađenosti i komplementarnost triju djela

Usporedba triju djela otkriva složen odnos kontinuiteta, samopreuzimanja, proturječja i uzajamne dopune. Doslovna ponavljanja i podudarnosti najbrojnije su između GIP-a i CU-a. Definicija Sklavonije s trima provincijama i granicama (Drina – Raša – Jadran – planine Hrvatske) te mjerom od 120 liga gotovo je istovjetna u obama djelima; opis Novoga Zadra (Atilino razaranje staroga Zadra, talijanska obnova, čudesno sačuvano nebalzamirano tijelo sv. Šimuna Pravednika, natpisi u crkvi sv. Donata i sv. Krševana, trogodišnja izmjena uprave) prenesen je iz CU-a u GIP gotovo od riječi do riječi; a niz geografskih koordinata (Novi Zadar, rijeka Krka, Budva) u dvama je djelima brojčano istovjetan. Takva podudarnost potvrđuje da je GIP mlađe djelo koje se oslanja na CU, često uz izričito upućivanje autora na vlastitu Svjetsku kozmografiju.

Neusklađenosti i nekonzistentnost javljaju se, međutim, i unutar pojedinoga djela i među djelima. Već je spomenuto neslaganje geografskih koordinata Hvara, Senja i Gabele te grube pogreške u geografskim širinama Krka, Čiova i osobito Zadarskoga otoka. Nesukladne su i godine putovanja (1549. u CL-u, 1547. u CU-u). Osobito je uočljiva Thevetova sklonost najavama koje ne ispuni: u poglavlju o Braču najavljuje „iznimne ljude koje je [otok] othranio“, ali potom navodi tek jednu osobu, i to učenoga Branckelmusa, pisca o Aristotelu i građanskim ratovima između Cezara i Pompeja. Nije poznato o kojem je kasnoantičkom piscu riječ, iako ga Thevet precizno kronološki pozicionira u vrijeme vladavine cara Teodozija II.

Opsežni Thevetov popis antičkih imena i obećanih starina često ostaje bez razrade. Te nedosljednosti valja tumačiti dvojako – kao posljedicu preširoko, enciklopedijski zamišljene osnove koju autor nije stigao ostvariti, i kao odraz kompilativnoga postupka u kojemu se razdvojeni izvori mehanički spajaju bez ujednačavanja.

Komplementarnost je, s druge strane, velika i čini glavni razlog zašto tek usporedno čitanje daje cjelovitu sliku Thevetovoga poimanja hrvatskoga obalnoga i otočnoga prostora. CL donosi žive putopisne i etnografske prizore (oluja, morska bolest, bitka s gusarima, običaji, pijanstvo, lov na medvjede, pučko vjerovanje u vukodlake) kakvih nema u druga dva djela. CU

pruža najširi regionalni i povijesno-politički okvir. GIP, naposljetku, donosi najdetaljniju plovidbenu i toponimsku raščlambu obale te koordinatni aparat i kartografske priloge, čineći od cjeline istodobno putopis, kozmografiju i peljar. Tri djela tako nisu tri istovjetna teksta, nego tri žanrovski različita, mjestimično proturječna, ali u konačnici uzajamno dopunjujuća sloja iste geografske spoznaje o istočnome Jadranu.

Geografska imena

Thevet donosi mnogobrojna geografska imena. Najveći dio bilo je lako povezati s geografskim objektima na istočnoj obali Jadrana i u neposrednom zaobalju, posebno kada ih se moglo usporediti s toponimima na geografskim i pomorskim kartama 16. stoljeća (npr. Theveotov Girafleur identificiran je kao Crna punta u Istri, a Cap de Quarner kao rt Pernat ili rt Zaglav na creskom poluotoku na kojemu se nalazi naselje Pernat na temelju usporedbe s toponimima P.o Giraflor i Capo del Quarner na Scolarijevoj karti sjevernoga Jadrana)4 i kada ih se moglo identificirati na temelju opisa prostora u kojemu se imenovani geografski objekt nalazi (npr. rječica Sutorina u blizini Herceg Novog imenovana je u CU-u hidronimima Brotine i Brotinienne). Međutim, neke toponime koje navodi Thevet nije se moglo povezati ni s jednim geografskim objektom ili se može samo naslutiti na što se možda odnose. Primjerice, uzevši u obzir isključivo Thevetov tekst nije posve jasno na koje bi se planine odnosio izraz monts d'Arse & de Marone. On uz ta imena dodaje tekst „one su nenaseljene zbog velikih hladnoća koje tamo vladaju: i zato se stanovnici te zemlje odijevaju u krzna, kojih ima u izobilju.“ Međutim, Ortelius je u svojem Theatrumu objavio Coppovu kartu Istre na kojoj je na mjestu Učke ispisan oronim Monte maior. Budući da se Thevet koristio Orteliusovim djelom, izvjesno je da se u monts Maroneu krije Coppov Monte maior, odnosno Učka. Donekle je enigmatičan i veliki zaljev Tanarit u kojemu zaklonište pronalaze gusari i pirati, a koji je spomenut u opisu Istre i Kvarnera u CU-u. Vrlo vjerojatno je to Kvarnerski zaljev ili neki njegov dio. No, to se sa sigurnošću ne može utvrditi jer se Kvarner izrijekom spominje u Thevetovim djelima: u GIP-u kao Carnier, a u CU-u kao Carner. Slično je sa šest otočića Lyrcones spomenutim u GIP-u. To mogu biti samo Paklinski otoci, iako nema drugih povijesnih i kartografskih potvrda Thevetova toponimskog lika za tu malu otočnu skupinu smještenu zapadno od grada Hvara. K tomu, sam

[4] Karta sjevernog Jadrana Stefana Scolarija datira se u kraj 16. st., a čuva se u: Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE C-11342.

Thevet ih na karti otoka Hvara naziva Les Isles de Liesena, što odgovara i današnjem pučkom imenu tih otočića – Hvarski škoji.

Likovi istočnojadranskih geografskih imena u Thevetovim djelima pretežno su talijanskoga (mletačkoga) postanja, katkad francuski prilagođeni, npr. Veggia (Krk), Cursole (Korčula), Liesene (Hvar), Brazze (Brač), Zarre (Zadar), Sebenic (Šibenik), Escardonne / Scardone (Skradin), što potvrđuje mletačko posredovanje geografskoga znanja. Uz suvremeni lik Thevet vrlo često navodi i antički oblik: Curcura / Melana / Corcira Nigra za Korčulu, Pharia / Paria za Hvar (CU: Pharos), Braitia / Braycia za Brač, Aluona za Labin, Volcere za Bakar, Ortopla za Stinicu, Narona za Gabelu i Meligene / Melegina za Mljet. Neki od tih parova povijesno su utemeljeni i spomenuti u djelima antičkih autora na koje se Thevet poziva (npr. Pharos → Hvar), dok su drugi preuzeti s neke od renesansnih inačica Ptolemejeve Pete karte Europe (npr. povezivanje Bakra s antičkim Volcere).

Thevet u GIP-u donosi neusporedivo detaljniju raščlambu obale nego u druga dva djela pa to prate i brojniji toponimi (Tab. 3.). U poglavlju o Zadru (koje zapravo opisuje cijeli istarski i kvarnerski obalni prostor) niže se više desetaka istarskih toponima – od Cap d'Istrie (Kopar), Piran, Saluori (Rt Savudrija), Parense (Poreč) i bouche de Lime (Limski zaljev), Pole (Pula), Polmontore (Premantura), Fianone (Plomin) i dr., kakvih u CL-u i CU-u nema. Ta gustoća potvrđuje peljarsko podrijetlo GIP-ova gradiva. S druge strane, pojavljuju se i pogreške i dvojbe u identifikaciji. Primjerice, u nabrajanju Ealfitskih otoka poslije Šipana i Lopuda Thevet spominje Malfe, a tim se imenom u ranom novom vijeku nazivalo naselje i zaljev Zaton u čijem se pročelju nalazi Koločep. Pri nabrajanju kvarnerskih otoka u CU-u Thevet navodi, uz ostalo, Cres (Cherzo), Lošinj (Cigola) i Osor (Osaro). Wolfgang Lazius je na karti sjevernoga Jadrana i njegova zaobalja, koju je Ortelius objavio u Theatrumu, Lošinj imenovao nesonimom Cigola, a taj toponim rabi i Thevet. Na kasnijim kartama toponimom Cigola označavana je uvala Čikat na Lošinju. U GIP-u Thevet navodi: „…na zapadu otok Cres (Isle de Kherscher). Na jugu su otoci Osor (Osero) i Lošinj (Lezin).“ Očito je toponomastički rebus kvarnerskih otoka Thevetu bio nerazumljiv pa na mjestu dva otoka imenuje tri otočne jedinice. Toponimijska zbilja i danas je složena: Osor je ime naselja na Cresu, ali i rta na krajnjem sjeverozapadu otoka Lošinja (podno Osoršćice).

Za Jadransko more rabi dvije inačice imena – mer Adriatique i goulphe Venitien – pri čemu poput mnogih drugih europskih geografa uz uvriježeno ime preuzima i mletačko ime toga mora kojim je Venecija nastojala demonstrirati svoj politički i ekonomski primat nad tim dijelom Sredozemlja (Faričić i sur., 2023).

U pogledu toponimije podudarnost triju njegovih djela utvrđena je kada u njima piše o istom prostoru, a razlike kada se u tim djelima ne opisuje isti prostor. Primjerice, neki se lokaliteti javljaju u sva tri djela (Sklavonija, Dalmacija, Ilirik, Dubrovnik, Raša, Drim), drugi samo u pojedinome: toponimi Boke kotorske (Odolie, Ozie, Risan, Thietine) samo su u CU-u, dok su imena manjih istarskih i kvarnerskih geografskih objekata zabilježena jedino u GIP-u (bouche de Lime, Vescolique, Fayane, Figarole, Dreuenik i dr.). Time se tri djela u pogledu geografskih imena međusobno dopunjuju, tvoreći zajedno najpotpuniju francusku sliku istočnojadranske toponimije 16. stoljeća.

Tablica 3. Geografska imena istočnojadranskoga prostora u Thevetovim djelima i njihove identifikacije

Table 3 *Geographical names of the Eastern Adriatic region in Thevet's works and their identifications*

Thevetov toponimski lik / *Thevet's Toponymic Form*	**Identifikacija**	**Identification**
Le Grand Insulaire et Pilotage		
(goulfe) Rizonico	Boka kotorska	Bay of Kotor
Abreon / Greoni	Mali i Veli Brijun	Mali and Veli Brijun
Albanie	Albanija	Albania
Albone / Albonne	Labin (ant. Aluona)	Labin (ancient Aluona)
Alexio / Lisso	Lješ	Lješ
Almise	Omiš	Omiš
Andrea	Sv. Andrija	St Andrija
Antiuari	Bar	Bar
Araguse / Ragouse / Arragouse	Dubrovnik	Dubrovnik
Arbe / Arbi	Rab	Rab
Arse / Arsia / Larse	Raša	Raša
Augustini	Lastovnjaci	Lastovnjaci
Bescha	Baška	Baška
Biline	Biline (u Bukovici)	Biline (in Bukovica)
Boccari / Bocharin	Bakar (ant. Volcere)	Bakar (ancient Volcere)
Bojane	Bojana	Bojana River
bouche de Lime	Limski zaljev	Lim Bay
Braitia / Braycia	Brač (antičko ime)	Brač (ancient name)
Brancorse	Brankoras (rt)	Brankoras (cape)
Broaze	Obrovac	Obrovac
Budua	Budva (ant. Bulua)	Budva (ancient Bulua)
Buxe	Biševo	Biševo
canal de Spalate	Splitski kanal	Split Channel

Thevetov toponimski lik / *Thevet's Toponymic Form*	**Identifikacija**	**Identification**
Cap de Bossine	Vrh Bosne / Vrhrika / Vrlika (Vrelo Cetine)	Cape of Bosnia / Vrhrika / Vrlika (Vrelo Cetine)
Cap de Carner	Rt Pernat (Cres)	Cape Pernat (Cres)
Cap de Girafleur	Crna punta	Crna punta
Cap de Sabiocelle	rt Lovišće (Pelješac)	Cape Lovišće (Pelješac)
Cap d'Istrie	Koper	Koper
Carnier	Kvarner	Kvarner Gulf
Carnje	Kranjska	Carniola
Catairo / Cattor / Cataro / Aseruio	Kotor	Kotor
Charinthie Croatic / Carinthie	hrvatska Koruška	Croatian Carinthia
Chasteau-neuf / Castel noue	Herceg Novi	Herceg Novi
Cherso / Kherscher	Cres	Cres
Cinchio / Piguncio	Podstrana (ant. Peguntium/Pituntium)	Podstrana (ancient Peguntium/Pituntium)
Citta noua / Ville neufve	Novigrad	Novigrad
Conté de Zarre / Comté de Zare	Zadarska kneževina	County of Zadar
Corphou	Krf	Corfu
Croatie	Hrvatska (planine Hrvatske)	Croatia (the mountains of Croatia)
Cursole / Curcura / Melana / Corcira Nigra	Korčula	Korčula
Czyrcknitz	Cerknica	Cerknica
Czyrcknitzerse / Lac de Corniche	Cerkniško jezero	Lake Cerknica
Dalmatie	Dalmacija	Dalmatia
Do-seror / Doseror	Dvije sestrice	Dvije sestrice
Dreuenik	Sv. Grgur	St Grgur
Drine	Drina	Drina River
Dulcine	Ulcinj	Ulcinj
Escardonne / Scardone / Scardona	Skradin	Skradin
Esclauonie / Esclavonie	Sklavonija (istočnojadranski prostor)	Sclavonia (the eastern Adriatic)
Faraxine	Porozina	Porozina
Fayane	Fažana	Fažana
Fianone / Fianona	Plomin (ant. Flanona)	Plomin (ancient Flanona)
Figarole	Figarola	Figarola
Gabella / Narona	Gabela (Neretva)	Gabela (Neretva)
goulphe Dalmatien	Dalmatinski zaljev	Bay of Dalmatia
goulphe Venitien	Mletački zaljev	Gulf of Venice
Histrie	Istra	Istria

Thevetov toponimski lik / *Thevet's Toponymic Form*	**Identifikacija**	**Identification**
Illyride	Krk (antičko ime)	Krk (ancient name)
Illyrie	Ilirik	Illyricum
Isle Auguste / l'Aguste	Lastovo	Lastovo
Isle de Zarre	Ugljan i Pašman	Ugljan and Pašman
Isles de Sal	Šoltansko otočje	Šolta Archipelago
Julienne	Žuljana	Žuljana
la Brazze / Brasse / Brachia	Brač	Brač
Lac de Scutari	Skadarsko jezero	Lake Skadar
Lauranje / Vrane	Vrana / otočići Vrane	Vrana / the Vrana islets
Lezin	Lošinj	Lošinj
Liburnie	Liburnija	Liburnia
Liesene / Lyesene / Pharia / Paria	Hvar	Hvar
Lissa	Vis	Vis
Lugeus palus / Palus de Lugea	Cerkniško jezero	Lake Cerknica
Lyrcones	Paklinski otočići pred Hvarom	Paklinski islets near Hvar
Malfe	Zaton / Koločep	Zaton / Koločep
Medolin	Medulin	Medulin
Melade	Molat	Molat
Mellede / Melede	Mljet (ant. Meligene)	Mljet (ancient Meligene)
Merliere	Marlera	Marlera
Mezo	Lopud	Lopud
Mortare / Mortier / Moutier	Murter	Murter
Narente	Neretva (kraj)	Neretva (region)
Nia	Unije	Unije
Olme / Olmiselle	Volme / Valmiževa	Volme / Valmiževa
Ortopula / Ortopla	Stinica	Stinica
Osero / Ossero / Assorro	Osor / Lošinj	Osor / Lošinj
Pago	Pag	Pag
Parane	nepoznati lokalitet (spomenut s Bilinama)	unknown locality (mentioned with Biline)
Parense	Poreč	Poreč
petit Carnero / Carnier	Kvarnerić	Kvarnerić
Pflaum	Rječina	Rječina
Piran	Piran	Piran
pointe de Saluori	Rt Savudrija	Cape Savudrija
Pole / Polle	Pula	Pula
Polmontore(s)	Premantura / pulski rt	Premantura / the Pula cape
port Bardo / Bado	luka Budava	Budava Bay

Thevetov toponimski lik / *Thevet's Toponymic Form*	**Identifikacija**	**Identification**
Port Royal	Kraljevica	Kraljevica
porte de Tenin	Kninska vrata	Kninska vrata
Preuit / Preuique	Prvić	Prvić
promontoire de Ceste / cap de Sexte	Primošten	Primošten
Quiete	Mirna	Mirna River
Rovigne	Rovinj	Rovinj
S. Archange	luka Sv. Arkanđel	St Arkanđel Bay
S. Michel	Sv. Mihovil (Ugljan)	St Mihovil (Ugljan)
S. Sego	Susak	Susak
S. Veit ampflaum	Rijeka	Rijeka
Sainct Maximien / S. Maxime	Majsan	Majsan
Salonne	Salona	Salona
Sambioncelle / Sabiocelle	Pelješac / rt Lovišće	Pelješac / Cape Lovišće
Save	Sava	Sava River
Scarde	Šar-planina	Šar-planina
Sebenic / Sebenique / Sabenique	Šibenik	Šibenik
Segna	Senj (ant. Senia)	Senj (ancient Senia)
Spala / Spalate / Spallate	Split (ant. Exetio)	Split (ancient Exetio)
Stagne	Ston	Ston
Strigo / Sidiona	Stridon	Stridon
Stroviz	Ostrovica	Ostrovica
Torrete	Turanj	Turanj
Tour de Rolland	Orlandova kula	Orlando's Tower
Trao / Trau	Trogir	Trogir
Trapan	Krapanj	Krapanj
Traue	Zemun	Zemun
Umago	Umag	Umag
Veggia / Velger / Velhie	Krk	Krk
Venise	Venecija	Venice
Verbenique	Vrbnik	Vrbnik
Vergade	Vrgada	Vrgada
Verude	Veruda	Veruda
Vescolique	Veli i Mali Školj ispred Červar Porta	Veli and Mali Školj near Červar Porat
vieille Zarre	Biograd / stari Zadar	Biograd / Old Zadar
Xernonise	Žrnovnica	Žrnovnica
Zare / Zarre / Jadaire / Jadera	Zadar / Jadera	Zadar / Jadera

Thevetov toponimski lik / ***Thevet's Toponymic Form***	**Identifikacija**	**Identification**
Zetine	Cetina	Cetina River
Zupana	Šipan	Šipan
Cosmographie de Levant		
Acroceraunia	Akrokeraunsko gorje	Acroceraunian Mountains
Corfou	Krf	Corfu
Esclauonie	Sklavonija	Sclavonia
Hongrie	Ugarska	Hungary
Illyris	Ilirik	Illyricum
Ister	Dunav (zbog pogrešne etimologije Istre)	Danube River (owing to the erroneous etymology of Istria)
Istrie	Istra	Istria
Parence	Poreč	Poreč
Pindus	Pind	Pindus
Rhaguse	Dubrovnik	Dubrovnik
Venise	Venecija	Venice
La Cosmographie universelle		
Absyrtides	Apsirtidi (kvarnerski otoci)	Absyrtides (the Kvarner Islands)
Albanie	Albanija	Albania
Almise	Omiš	Omiš
Antibari	Bar	Bar
Arbi	Rab	Rab
Arse	Raša	Raša
Auguste	Lastovo	Lastovo
Azuri	Žirje (i Kaprije)	Žirje (and Kaprije)
Begliſe	Bileća	Bileća
Bocharin / Volcere	Bakar	Bakar
Brasee / Brazze	Brač	Brač
Broaze	Obrovac	Obrovac
Brotine / Brotinienne	Sutorina	Sutorina
Bua	Čiovo	Čiovo
Bude	Budva	Budva
Cam	Kom	Kom
Cap de Bossine	Vrh Bosne / Vrhrika / Vrlika (Vrelo Cetine)	Cape of Bosnia / Vrhrika / Vrlika (Vrelo Cetine)
Cap de Dune / Promontoire de Dune	Vir (zacijelo od Puntadura)	Vir (most probably referring to Puntadura)
Caraniosse	Gruž	Gruž
Carnaro	Kvarner	Kvarner Gulf

Thevetov toponimski lik / *Thevet's Toponymic Form*	**Identifikacija**	**Identification**
Castel neuf	Herceg Novi	Herceg Novi
Casuane	nepoznati lokalitet pokraj Risna	unknown locality near Risan
Catarre / Catare	Kotor	Kotor
Chafteau de Sainct Nicolas	utvrda Sv. Nikole (Šibenik)	St Nikola Fortress (Šibenik)
Cherca / Varieche	Krka	Krka River
Cherzo	Cres	Cres
Cigola	Lošinj	Lošinj
Clisse / Alexio	Lješ	Lješ
Cocone / Isle aux Boeufs	Kakan	Kakan
Comté de Zare	Zadarska kneževina	County of Zadar
Corfou	Krf	Corfu
Isocarize	Krnica	Krnica
Crouatie	Hrvatska	Croatia
Curzole / Cocrire noire	Korčula	Korčula
Dalmatie	Dalmacija	Dalmatia
Danube	Dunav	Danube River
Delminie	Delminium	Delminium
Draue	Drava	Drava River
Drilon	Drim	Drim River
Drine	Drina	Drina River
Dulcine	Ulcinj	Ulcinj
Epidaurus	Epidaur (Cavtat)	Epidaur (Cavtat)
Esclauonie	Sklavonija	Sclavonia
Gabelle	Gabela	Gabela
Goufle de Marlachi	Morlački (Velebitski) kanal	Morlach (Velebit) Channel
goufle Tanarit	Kvarner (?)	Kvarner (?)
gouſle Rissanique, qui eſt dit de Cataro	Boka kotorska	Bay of Kotor
Hironia	Lokrum	Lokrum
Honorante	nepoznati lokalitet u Boki kotorskoj	unknown locality in the Bay of Kotor
Illyrie	Ilirik	Illyricum
Istrie	Istra	Istria
Julia	Žuljana	Žuljana
Lauranie	Vrana	Vrana
Lezime / Lesine / Para	Hvar	Hvar
Liburnie	Liburnija	Liburnia
Lissa	Vis	Vis

Thevetov toponimski lik / *Thevet's Toponymic Form*	**Identifikacija**	**Identification**
Macariſque / Rhatonee	Makarska	Makarska
Marguaritin	Margariti	Margariti
Melede / Melegina	Mljet	Mljet
mer Adriatique	Jadransko more	Adriatic Sea
monts d'Arse & de Marone	Učka	Učka
Morter	Murter	Murter
Naron / Narente	Neretva	Neretva
Neuf-Chastel	Novi Vinodolski	Novi Vinodolski
Nome	Nin	Nin
nouuelle Zare / Jader	Zadar / Jadera	Zadar / Jadera
vielle Zare	Biograd	Biograd
Odolie	Odoljenšćica (Liješnica)	Odoljenšćica (Liješnica)
Odrie	Hadra	Hadra
Ortepol	Stinica	Stinica
Osaro	Osor	Osor
Ozie	nepoznata rječica u Boki kotorskoj	unknown stream in the Bay of Kotor
Pague / Pag	Pag	Pag
Pannonies	Panonije	Pannonia
Pelegose	Palagruža	Palagruža
Port du Palais	Polače	Polače
Promontoire Adrie / Cap Ceste	Primošten	Primošten
Promontoire de Cumene / Cap de Cumene	rt Lovišće	Cape Lovišće
Pyrane	Piran	Piran
Rhagouse / Rhaguse	Dubrovnik	Dubrovnik
Risan	Risan	Risan
Sainct Michel / Islle de Zare	Ugljan	Ugljan
Sabiocelle / Saint Bienville	Pelješac	Pelješac
Sainct Archange	Sv. Arkanđel (otočić)	St Arkanđel (islet)
Salone	Salona	Salona
Sausiron	Stobreč (Epetion)	Stobreč (Epetion)
Scadre	Skadar	Skadar
Scardona	Skradin	Skradin
Scardus	Šar-planina	Šar-planina
Segne	Senj	Senj
Sibenique	Šibenik	Šibenik
Sidrone	Sidrona	Sidrona

Thevetov toponimski lik / *Thevet's Toponymic Form*	**Identifikacija**	**Identification**
Socol / Castel Falcon	Sokol	Sokol
Solinchize	Jadro	Jadro
Sopate	Sopot	Sopot
Spalato / Spalatre	Split	Split
Stagne / Stateline	Ston	Ston
Strouiz	Ostrovica	Ostrovica
Subsige	nepoznati lokalitet podno Rilića	unknown locality below Rilić
Suonige	Zvonigrad	Zvonigrad
Thietine	nepoznata rječica u Boki kotorskoj	unknown stream in the Bay of Kotor
Torrete	Turanj	Turanj
Tragurie / Trau	Trogir	Trogir
Trapan	Krapanj	Krapanj
Tribigne / Trebin	Trebišnjica	Trebišnjica
Trieste	Trst	Trst
Veggie	Krk	Krk
Vestie	Vegium (Karlobag)	Vegium (Karlobag)
Xernonize	Žrnovnica	Žrnovnica
Zeminiche	Zemunik	Zemunik
Zetime	Cetina	Cetina River

ZAKLJUČAK

Usporedna analiza triju Thevetovih djela – Le Grand Insulaire et Pilotage (GIP), Cosmographie de Levant (CL) i La Cosmographie universelle (CU) – pokazuje da se tekstualni opisi hrvatske obale i otoka ne mogu promatrati kao međusobno zamjenjive inačice istoga sadržaja, nego kao komplementarne geografske reprezentacije oblikovane u različitim žanrovskim i spoznajnim okvirima. Iako se među njima javljaju mnogobrojna doslovna preuzimanja, svako djelo donosi vlastiti odnos između autorskoga opažanja, kompilacije ranijih izvora i kozmografske interpretacije prostora. Time se potvrđuje da je Thevetovo oblikovanje slike istočnoga Jadrana bilo dinamičan proces u kojem su se iskustveno znanje, antička tradicija i suvremene informacijske mreže neprestano nadopunjavali.

Rezultati istraživanja pokazuju da je najveća pouzdanost Thevetovih opisa povezana s dijelovima koji proizlaze iz autorova neposrednoga iskustva, dok se najveće nedosljednosti pojavljuju ondje gdje su različiti pisani i kartografski izvori nekritički objedinjeni. Takav obrazac osobito je vidljiv u geografskim koordinatama, određenjima prostornoga obuhvata regija i pojedinim topografskim podacima, ali ne umanjuje vrijednost njegova opusa. Naprotiv, upravo razlike među trima djelima omogućuju rekonstrukciju načina na koji su se geografske informacije prikupljale, provjeravale, prilagođavale i prenosile unutar europske kozmografske tradicije 16. stoljeća.

Istraživanje ujedno pokazuje da se tekstualni i kartografski sloj Le Grand Insulaire et Pilotage trebaju tumačiti kao jedinstvena cjelina. U kombinaciji s prethodnim kartometrijskim analizama Thevetovih karata hrvatskih otoka tekstovi pružaju znatno potpuniji uvid u francusku percepciju istočnoga Jadrana nego što bi to omogućila analiza samo jednoga od tih izvora. Time se potvrđuje da je Thevetov opus relevantan ne samo za povijest putopisne književnosti i renesansne kozmografije nego i za povijesnu geografiju, povijest kartografije te istraživanja procesa oblikovanja i prijenosa geografskoga znanja u ranome novom vijeku.

Šire gledano, rad pokazuje da je usporedno proučavanje različitih verzija opisa istoga prostora unutar opusa jednoga autora učinkovit metodološki pristup za razlikovanje empirijski utemeljenih opažanja od kompilacijskih slojeva te za rekonstrukciju informacijskih mreža koje su oblikovale europske predodžbe o istočnoj obali Jadrana. U tome se ogleda i glavni doprinos ovoga istraživanja, koje otvara mogućnost sličnih komparativnih analiza i drugih renesansnih kozmografskih i putopisnih djela posvećenih hrvatskom i širem sredozemnom prostoru.

Autorski doprinosi:
J. F.: Konceptualizacija, metodologija, pisanje – priprema izvornog nacrta rukopisa, pisanje – pregled i uređivanje.
Đ. Š.-D.: Prijevod izvornih tekstova s francuskog jezika, pisanje – priprema izvornog nacrta rukopisa.
T. M.: Metodologija, programska podrška, vizualizacija, provjera valjanosti, pisanje – pregled i uređivanje.
P. L.: Istraživanje, prikupljanje izvora i građe, pisanje – priprema izvornog nacrta rukopisa.

Sukob interesa: Autori izjavljuju da nema sukoba interesa.

LITERATURA I IZVORI

Bacci, M. (2022). Coastal sailing, landscape inspection, and the making of holy sites along the eastern Mediterranean Sea-routes. *Mediterranean Historical Review*, *37*(2), 151–178. https://doi.org/10.1080/09518967.2022.2115744

Bakić, J. (2024). The Eastern Adriatic and privacy in sixteenth-century Italian travel narratives. In N. Klein Käfer (Ed.), *Privacy at sea: Practices, spaces, and communication in maritime history* (pp. 345–372). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-35847-0_13

Baldasso, R. (2022). Cosmography in the Renaissance. In M. Sgarbi (Ed.), *Encyclopedia of Renaissance philosophy* (pp. 858–861). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-14169-5_1140

Berggren, J. L., & Jones, A. (2000). *Ptolemy's Geography: An annotated translation of the theoretical chapters*. Princeton University Press.

Bulić, F. (1920). *Stridon (Grahovopolje u Bosni) rodno mjesto svetoga Jeronima: Rasprava povjesnogeografska*. Zemaljska štamparija.

Carey, D., & Jowitt, C. (2009). Introduction: Early modern travel writing: Varieties, transitions, horizons. *Studies in Travel Writing*, *13*(2), 95–98. https://doi.org/10.1080/13645140902891439

Cattaneo, A. (2016). European medieval and Renaissance cosmography: A story of multiple voices. *Asian Review of World Histories*, *4*(1), 35–81. https://doi.org/10.12773/arwh.2016.4.1.035

Claus, S., De Hauwere, N., Vanhoorne, B., Souza Dias, F., Oset García, P., Schepers, L., Hernandez, F., & Mees, J. (2017). *Marineregions.org*. Flanders Marine Institute. https://www.marineregions.org/

Coleman, J. K. (2024). Books of islands (Isolari) and information networks between Venice and the Ottoman Empire: The case of Tommaso Porcacchi's L'isole più famose del mondo. *MLN*, *139*(1), 60–85. https://doi.org/10.1353/mln.2024.a930286

Coman, M. (2015). The Ottoman Mediterranean and the Renaissance Venetian isolarii. *Studii şi Materiale de Istorie Medie*, *33*, 127–148.

Conley, T. (1996). Virtual reality and the "Isolario". *Annali d'Italianistica*, *14*, 121–130.

Cvitanić, A. (1984). Ornitofauna otoka Brača. Bračkі zbornik, *14*, 142–256.

Čače, S. (2001). Plinije kao izvor za povijest srednje Dalmacije do druge polovice 1. st. po Kr. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Supplement 1, 91–104.

Čoralić, L. (2001). *U gradu svetoga Marka – Povijest hrvatske zajednice u Mlecima*. Leykam International.

Deanović, M. (1962). Talijanski pisci o Hrvatima do kraja 17. vijeka. *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku*, 8–9, 117–137. https://hrcak.srce.hr/259126

Destombes, M. (1972). André Thevet (1504–1592) et sa contribution à la cartographie et à l'océanographie. *Proceedings of the Royal Society of Edinburgh, Section B: Biological Sciences*, *72*(1), 123–131.

Dimopoulou, R. (2020). Aspects of nature and people in early travel literature (fifteenth to sixteenth centuries). In F. Schaffenrath & M. T. Santamaría Hernández (Eds.), *Acta Conventus Neo-Latini Albasitensis* (Vol. 17, pp. 248–258). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004427105_018

Donattini, M. (1994). Bartolomeo da li Sonetti, il suo Isolario e un viaggio di Giovanni Bembo (1525–1530). [Bartolomeo da li Sonetti, His Isolario, and Giovanni Bembo's Voyage (1525–1530)]. *Geographia Antiqua*, 3, 211–236.

Doré, A. (2022). Geography in Renaissance sciences. In M. Sgarbi (Ed.), *Encyclopedia of Renaissance philosophy*, (pp. 1359–1362). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-14169-5_921

Dubois, C.-G. (1985). L'imaginaire de la Renaissance. [The Renaissance Imaginary]. Presses Universitaires de France.

Duboković-Nadalini, N. (1962). Nautička svojstva luke grada Hvara. *Prilozi povijesti otoka Hvara*, *2*(1), 9–17.

Dumotier-Sigwalt, E. (2002). Le Grand insulaire et pilotage d'André Thevet: Une œuvre iconographique du XVIe siècle, magistrale et "naufragée". [André Thevet's Le Grand Insulaire

et Pilotage: A Monumental and 'Shipwrecked' Sixteenth-Century Iconographic Work]. In M. Pelletier (Ed.), *Les îles, du mythe à la réalité*, (pp. 101–121). CTHS.

Farganel, J. P. (2006). La navigation vers le Levant à l'époque moderne (1545–1715) vue à travers l'exemple de quelques voyageurs français. [Navigation to the Levant in the Early Modern Period (1545–1715): Insights from Selected French Travellers]. *Journal of Mediterranean Studies*, 16(1), 135–148.

Faričić, J. (2023). Još jednom o Stridonu – geografsko-kartografski aspekti potrage za rodnim mjestom sv. Jeronima. In I. Bodrožić & Š. Bilokapić (Eds.), *Sanctus Hieronymus Dalmatiae Vir Illustris,* (pp. 27–48). Književni krug and Catholic Faculty of Theology, University of Split.

Faričić, J., & Lončar, I. (2024). Jadranski otoci u Općem izolaru svih otoka svijeta Alonsa de Santa Cruza. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, *66*, 39–80. https://doi.org/10.21857/yl4okf8dx9

Faričić, J., Marelić, T., Levačić, P., & Šinko-Depierris, Đ. (2020). Hrvatski otoci na kartama u Velikom izolaru i peljaru Andréa Theveta. *Hrvatski geografski glasnik*, *82*(2), 39–79. https://doi.org/10.21861/HGG.2020.82.02.02

Faričić, J., Selva, O., & Umek, D. (2023). Geographical names of the Adriatic Sea on medieval and early-modern maps and nautical charts. *Journal of Historical Geography*, *82*, 68–80. https://doi.org/10.1016/j.jhg.2023.09.007

Fisković, C. (1981). Ranosrednjovjekovne ruševine na Majsanu. *Starohrvatska prosvjeta*, *3*(11), 137–162. https://hrcak.srce.hr/97834

Frisch, A. (2014). Passing knowledge: André Thevet's cosmographical epistemology. *Journal of Early Modern History*, *18*(1–2), 49–67. https://doi.org/10.1163/15700658-12342384

Gabelić, A. (1988). *Ustanak hvarskih pučana (1510–1514)*. Književni krug.

Hasluck, F. W. (1914). Thevet's Grand Insulaire and his travels in the Levant. *The Annual of the British School at Athens*, *20*, 59–69. https://doi.org/10.1017/S0068245400009394

Hilje, E. (2011). Spomenici povijesnoga graditeljstva na otoku Pagu. In V. Skračić (Ed.), *Toponimija otoka Paga,* (pp. 93–180). University of Zadar.

Kandido-Rožman, M. (1990). Francuski putopisi kroz Dalmaciju od prvog križarskog pohoda do kraja XVIII. stoljeća. *Mogućnosti*, *37*(11), 1145–1178.

Keuning, J. (1955). The history of geographical map projections until 1600. *Imago Mundi*, *12*(1), 1–24. https://doi.org/10.1080/03085695508592085

Kisić, A. (2005). O Camocijevu i Rosaccijevu izolaru iz hrvatskih zbirki. In D. Novak, M. Lapaine, & D. Mlinarić (Eds.), Pet stoljeća geografskih i pomorskih karata Hrvatske (pp. 293–330). Školska knjiga.

Kljajić, I., & Razum, M. (2016). The isolarios by Antonio Millo with maps of the Croatian islands. *Kartografija i geoinformacije*, *15*(25), 86–118. https://hrcak.srce.hr/170972

Kozličić, M. (1990a). *Istočni Jadran u Geografiji Klaudija Ptolemeja*. Latina et Graeca.

Kozličić, M. (1990b). *Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku*. Književni krug.

Kozličić, M. (1995). *Kartografski spomenici hrvatskog Jadrana*. AGM.

Krasić, S. (1997). Papinski dekreti iz godina 1622. i 1623. o osnivanju katedri za hrvatski jezik na europskim visokim školama i sveučilištima. *Povijesni prilozi*, *16*, 57–93.

Krasić, S. (2009). *Počelo je u Rimu. Katolička obnova i normiranje hrvatskoga jezika u XVII. stoljeću*. Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik.

Lestringant, F. (1984). Catalogue des cartes du Grand Insulaire d'André Thevet. [Catalogue of the Maps of André Thevet's Grand Insulaire]. In M. Pastoureau (Ed.), Les Atlas français (XVIe–XVIIe siècles) (pp. 481–495). Bibliothèque Nationale.

Lestringant, F. (1991). *André Thevet, cosmographe des derniers Valois*. [André Thevet, Cosmographer to the Last Valois Kings]. Droz.

Lestringant, F. (1994). *Mapping the Renaissance world*. Polity Press.

Lestringant, F. (2002). *Le Livre des îles: Atlas et récits insulaires de la Genèse à Jules Verne*. [The Book of Islands: Atlases and Island Narratives from Genesis to Jules Verne]. Droz.

Lestringant, F. (2003). *Sous la leçon des vents: Le monde d'André Thevet, cosmographe de la Renaissance*. [Under the Winds' Tutelage: The World of André Thevet, Renaissance Cosmographer]. PUF.

Marelić, T. (2023). Doubly perceived shape of the Adriatic Sea basin on early modern geographical maps and nautical charts. *Kartografija i geoinformacije*, *22*(29), 20–41. https://doi.org/10.32909/kg.22.39.2

Marelić, T. (2025). Cartometric analyses: Methodological issues and their significance for the history of cartography and historical studies in general. In J. Faričić & T. Marelić (Eds.), Early modern nautical charts of the Adriatic Sea (pp. 223–248). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-981-96-8046-7_9

Margetić, L. (2002). Jeronimov Oppidum Stridonis. *Croatica Christiana Periodica*, *26*(50), 1–9.

Marković, M. (1993). *Descriptio Croatiae*. Naprijed.

Martínek, J., & Létal, A. (2023). Astronomically determined localities, the core part of Ptolemy's Geography. *Journal of Maps*, *19*(1), Article 2195563. https://doi.org/10.1080/17445647.2023.2195563

Matković, P. (1882). Putovanja po balkanskom poluotoku XVI vieka, III–V. Rad JAZU, 62, 45–133.

Mayhew, R. J. (2011). Cosmographers, explorers, cartographers, chorographers: Defining, inscribing and practicing early modern geography, c. 1450–1850. In J. A. Agnew & J. S. Duncan (Eds.), *The Wiley-Blackwell companion to human geography*, (pp. 23–49). Wiley-Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781444395839.ch3

Meeus, J. (1998). *Astronomical algorithms (2nd ed.)*. Willmann-Bell.

Milanesi, M. (1994). Geography and cosmography in Italy from the XVth to the XVIIth century. *Memorie della Società Astronomica Italiana*, *65*, 443–468.

Newton, R. R. (1979). The strange case of Claudius Ptolemy. Johns Hopkins APL Technical Digest, 16(2), 11–21.

Ortelius, A. (1575). *Theatrum orbis terrarum.* [Theatre of the World]. Gillis Van Den Rade. (Montpellier Méditerranée Métropole – Médiathèque centrale Emile Zola, shelfmark 00815RES)

Ortelius, A. (1587). *Théatre de l'univers, contenant les cartes de tout le monde*. [Theatre of the World, Containing Maps of the Entire World]. Plantin. (Bibliothèque nationale de France)

Pavić, M. (2000). Plovidbena ruta sjevernim Jadranom u izolaru Giuseppea Rosaccija. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, *42*, 173–194.

Pavić, M. (2003). Plovidbene rute srednjim i južnim Jadranom u izolaru Giuseppea Rosaccia. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, *45*, 153–199.

Pavić, M. (2007). Prilog poznavanju hodočasničkih putovanja od Venecije do Svete Zemlje u XVI. Stoljeću. *Croatica Christiana Periodica*, *31*(59), 33–47.

Pavić, M. (2012). Prostorna percepcija istočnojadranskih otoka u očima stranih putnika od XVI. Do XVIII. Stoljeća. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, *54*, 47–68.

Pavić, M. (2013). Otočnici (izolari) – svjedočanstva o europskom i mediteranskom identitetu Hrvatske. *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, *1*, 199–213. https://doi.org/10.15291/misc.601

Pavić, M. (2025). Credibility of the maps of the Adriatic isolarii in the sixteenth century: Creation of different geographical identities. In J. Faričić & T. Marelić (Eds.), *Early modern nautical charts of the Adriatic Sea,* (pp. 169–191). Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-981-96-8046-7_7

Pederin, I. (2009). *Povijesna poetika putopisa*. Tiskara Franjo Kluz.

Pitteri, M. (2010). Il confine settecentesco della Schiavonia veneta. [The Eighteenth-Century Border of Venetian Schiavonia]. *Studi Veneziani*, *61*, 173–192.

Pliny the Elder. (2004). *Zemljopis Starog svijeta (Naturalis historia III, IV, V i VI)* (U. Pasini, Trans. & Annot.). Književni krug.

Prijatelj Pavičić, I. (2018). Schiavoni – umjetnici, nacija, ideologija. Institut za povijest umjetnosti.

Raukar, T. (1997). *Hrvatsko srednjovjekovlje*. Školska knjiga.

Rosaccio, G. (1606). Viaggio da Venetia a Costantinopoli. [Voyage from Venice to Constantinople]. Giacomo Antonio Somasco.

Rubiés, J. P. (2000). Travel writing as a genre: Facts, fictions and the invention of a scientific discourse in early modern Europe. *Journeys*, *1*(1), 5–35. https://doi.org/10.3167/146526000782488036

Rubiés, J. P. (2016). From the "History of Travayle" to the history of travel collections: The rise of an early modern genre. In D. Carey & C. Jowitt (Eds.), *Richard Hakluyt and travel writing in early modern Europe* (pp. 25–42). Routledge.

Rubiés, J. P. (2023). Travellers and cosmographers: Studies in the history of early modern travel and ethnology. Routledge.

Silveira Cardozo, M. da. (1944). Some remarks concerning André Thevet. *The Americas*, *1*(1), 15–36. https://doi.org/10.2307/978333

Snyder, J. P. (1993). *Flattening the earth: Two thousand years of map projections*. University of Chicago Press.

Spon, J. (1679). Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant, fait aux années 1675 et 1676. [Voyage through Italy, Dalmatia, Greece and the Levant, Undertaken in 1675 and 1676]. Henry & Theodore Boom.

Stouraiti, A. (2013). Talk, script and print: The making of island books in early modern Venice. *Historical Research*, *86*(232), 207–229. https://doi.org/10.1111/1468-2281.12014

Suić, M. (1986). Hijeronim Stridonjanin – Građanin Tarsatike. Rad JAZU, 426, 213–278.

Thevet, A. (1554). Cosmographie de Levant. [Cosmography of the Levant]. Lyon. (Bibliothèque nationale de France, département Réserve des livres rares, shelfmark RES-G-1410)

Thevet, A. (1575). La cosmographie universelle. [The Universal Cosmography]. Guillaume Chaudière. (Bibliothèque nationale de France, département Société de Géographie, shelfmark FOL-SG BON B-2 (2 RES))

Thevet, A. (1586). Le grand Insulaire et pilotage (Vol. 2). [The Great Island Book and Sailing Directions (Vol. 2)]. (Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Français 15453)

Thevet, A. (1985). Cosmographie de Levant [Cosmography of the Levant]. (F. Lestringant, Ed.). Droz. (Original work published 1554)

Tolias, G. (2007). Isolarii, fifteenth to seventeenth century. In D. Woodward (Ed.), The history of cartography: Vol. 3. *Cartography in the European Renaissance* (pp. 263–284). University of Chicago Press.

Tolias, G. (2013). The politics of the isolario: Maritime cosmography and overseas expansion during the Renaissance. *The Historical Review*, *9*, 27–52. https://doi.org/10.12681/hr.287

Tupikova, I. (2014). Ptolemy's circumference of the Earth (Preprint No. 464). Max Planck Institute for the History of Science. https://www.mpiwg-berlin.mpg.de/sites/default/files/Preprints/P464.pdf

Tupikova, I. (2022). A common-sense approach to the problem of the itinerary stadion. *Archive for History of Exact Sciences*, *76*, 319–361. https://doi.org/10.1007/s00407-022-00287-6

Turner, H. L. (1987). Christopher Buondelmonti and the Isolario. *Terrae Incognitae*, *19*(1), 11–28. https://doi.org/10.1179/tin.1987.19.1.11

Valčić-Bulić, T. (2006). Nekoliko nepoznatih stranica o Esklavoniji. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, *31*, 21–27.

Valčić-Bulić, T. (2007). Un cosmographe français au pays esclavon. [A French Cosmographer in the Land of the Slavs]. In G. Scianatico (Ed.), *Scrittura di viaggio: Le terre dell'Adriatico* (pp. 19–26). Palomar.

Van den Abbeele, G. (1992). Duplicity and singularity in André Thevet's Cosmographie de Levant. *L'Esprit Créateur*, *32*(3), 25–35.

Vinja, V. (Ed.). (2007). Michel de Montaigne: Djela (Vols. 1–4). Disput.

Wilson, B. (2013). Assembling the archipelago: Isolarii and the horizons of early modern public making. In A. Vanhaelen & J. P. Ward (Eds.), *Making space public in early modern Europe* (pp. 101–126). Routledge.

Wolfzettel, F. (1996). *Le discours du voyageur: Pour une histoire littéraire du récit de voyage en France, du Moyen Âge au XVIIIe siècle*. [The Traveller's Discourse: Towards a Literary History of Travel Writing in France from the Middle Ages to the Eighteenth Century]. Presses Universitaires de France.